

מבצע מיוחד!
ניתן לעשות מנוי על קונטרס
'לקראת שבת'
למשך שנה
ב \$ 188 בלבד
4148-675-347

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

גליון תקכב
ערש"ק פרשת תולדות ה'תשע"ו

איך כהו עיני יצחק אחר שנתברך מה'?

להשפיע 'בחוץ' עם עבודה 'בפנים'

הגדר דמשיח - שלימות התורה

תפקיד ה"דיין" וה"דידהו"

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת תולדות, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את קונטרס 'לקראת שבת' (גליון תקכב), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות חידושים וביאורים שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

ולכבוד יום הגדול, זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו, בו יסימו רבבות אלפי ישראל את לימוד ספר משנה תורה להרמב"ם בפעם הל"ד בלימוד "הרמב"ם היומי" (ג' פרקים ליום), ביום הששי לחודש כסלו - ראינו להציג במדור "חדושי סוגיות" ביאור נפלא בענין גדרו ופעולתו של מלך המשיח הנידון בסיום ספרו של הרמב"ם - הלכות מלכים ומלחמותיהם פרקים י"א-י"ב.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ולפעמים נאמרו הביאורים בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן העניינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה'", ונזכה לשמוע תורה חדשה, תורה חדשה מאתי תצא, עוד בשנה זו, שמיוחדת בזה שנצטוונו בה "הקהל את העם האנשים הנשים והטף למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלוקיכם, ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החפידות

קובץ זה יוצא לאור לזכות
הני לומדי ותמכי אוריינתא, רודפי צדקה וחסד,
ראשונים לכל דבר שבקדושה
ה"ה האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה
והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו
ולזכות אביהם ה"ה הרב החסיד
ר' מאיר שי'
זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל
יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו, תמיד כל הימים

מכון אור החסידות	Or Hachasidus
סניף ארץ הקודש	Head Office
ת.ד. 2033	1469 President St. #BSMT
כפר חב"ד 6084000	Brooklyn, NY 11213
03-738-3734	United States
Likras@likras.org	(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,
הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם
טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

תוכן העניינים

'דידהו שבדידן' ו'דידן שבדידהו'

לפעמים נעשה ה"דידן" - "דידהו", וה"דידהו" - "דידן".

כשה"דידן" נעשה ל"דידהו", הרי זה "דידהו שבדידן". כשיושבי אוהל מתעסקים בעסקנות הכלל, שבכך הם נותנים חיות ב"דידהו". תמיד היה ה"דידהו" דואג לעניני הכלל, טהרת המשפחה, חינוך והדומה, וה"דידן" הכניס חיות בזה.

...כשה"דידהו" נעשה ל"דידן", הרי זה "דידן שבדידהו", שזהו ה"איי" של בעל העסק כשהוא עומד על מעמדו ומצבו. ה"איי" של בעל עסק הוא למעלה מה"איי" של יושבי אוהל. למרות שה"דידהו" חלש בענין ידיעת התורה, ואילו ב"דידן" ישנו הענין של ידיעה והשגה, כשלומדים איזו סוגיא בגמרא עם תוספות בעיון, מרגישים מתיקות בזה, וכן כשלומדים איזה ענין בפנימיות התורה, הרי מרגישים מתיקות בזה, ואז חשים ברחמנות על ה"דידהו", שאין אצלם הענין של השגה וידיעה, אף על פי כן ה"איי" של ה"דידהו" גדול יותר מאשר ה"איי" של ה"דידן".

על ה"דידן" לקחת את ה"דידהו" בעבודה, כמו שכתוב (ישעיה נח, ז) "כי תראה ערום וכסיתו" - להלביש ערומים בתורה ומצוות (ראה תדב"א רבה פכ"ז) - ויהיה אז ה"דידהו" למעלה מה"דידן" כננס על גבי הענק (שבלי הלקט בראש הספר).

כיום שעל ה"דידן" להיות כולו ב"דידהו", ישנה על ידי כך ירידה ב"דידן".

(תרגום מספר השיחות ה'תש"ג עמ' 130 ואילך - ספר השיחות המתורגם תש"ג עמ' קלג-ד)

ה. מקרא אני דורש

אחרי שנתברך מה' - איך כהו עיני יצחק?

מדוע מפרש רש"י ג' פירושים לכהיית עיני יצחק, הרי בפסוק מפורש שזה מפני ש"זקן יצחק"? / מדוע כהו עיני יצחק ולא עיני רבקה? / באיזה גיל כהו עיני יצחק? / ביאור בפירושי רש"י על כהיית עיני יצחק וזה שנצרך לג' פירושים שונים

(ע"פ לקוטי שיהות חפ"ו עמ' 211 ואילך)

ט. פנינים

עיונים וביאורים קצרים

י. יינה של תורה

ל'השפיע "בחוק" עם עבודה "בפנים"

אברהם מסבב לקרב הבריות, ויצחק לומד במקומו / בעלי תורה מחוייבים גם בהפצת היהדות / גם בעלי עסק צריכים לקבוע עיתים - שבהם תורתם אומנותם / גם יצחק מקרב הבריות לעבודתו ית'

(ע"פ לקוטי שיהות חכ"ה עמ' 123 ואילך)

יד. פנינים

דרוש ואגדה

טז. חידושי סוגיות

הגדר דמשיח - שלימות התורה

יקדים כמה ענינים מוקשים בדברי הרמב"ם בענין הגדר דמשיח / ידייק בדברי הרמב"ם בדבר הסימנים לידע על אמיתות המשיח, דמזה אפשר למילף מהי שיטתו בהגדר דמשיח / יבאר דגדרו של מלך המשיח הוא כהגדר דמלך ישראל הנ"ל, להביא לשלימות התורה / יבאר עפ"ז הא דהוצרך הרמב"ם להביא ראיה אודות דוד המלך / שלימות התורה הוא ענין שהתורה גופא דורשת שיהי' ולכן מדגיש הרמב"ם שהכופר במשיח הוא כופר "בתורה ובמשה רבינו" / עפ"ז יבאר משמעות דברי הרמב"ם שהאומר שמשח צריך לעשות מופתים מנגד לכך ש"התורה .. חוקי' ומשפטי' לעולם"

(ע"פ לקוטי שיהות ח"ה עמ' 271 ואילך)

כח. תורת חיים

עצות לשינה טובה

ל. מעשה רב

דרושה הכנה

לא. רכבי החסידות

תפקיד ה"דידן" וה"דידהו"

הרבני החסידות

שיחות כ"ק ארמו"ר מוהריי"צ מליובאוויטש
זצוקלה"ה נבנ"מ זי"ע
ואגרות קדשו בענייני עבודת השי"ת

תפקיד ה"דידן" זה "דידהו"

למרות שה"דידהו" חלש בענין ידיעת התורה, ואילו ב"דידן" ישנו הענין של ידיעה והשגה, אף על פי כן ה"איי" של ה"דידהו" גדול יותר מאשר ה"איי" של ה"דידן"

◇ ◇ ◇

ההכרזה "אָהא!" כשמזכירים לבעל עסק על תפלת מנחה

ישנו מאמר חז"ל (ברכות ח, א. ועיי' ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א) "אגן בדידן ואינהו בדידהו". כן יש מאמר (גיטין נו, א) "לדידהו לא הוי מומא ולדידן הוי מומא". "דידן" הוא יושבי אוהל, ו"דידהו" הוא בעלי עסקים. ממאמרי חז"ל אלו משמע, שלמרות ש"דידן" ו"דידהו" הם שתי מדרגות נבדלות, מכל מקום יש שייכות ביניהן.

ב"דידהו" של בעלי עסקים יש הלא-טוב, מה שהם אינם מתפללים בציבור ואין להם זמן ללמוד תורה, אין להם ראש לכך. לטייל ברחובות בידיים בכיסים ולהסתכל בחלונות הראוה - לזה יש זמן, ואילו על קביעת עתים לתורה - אין לו כבר זמן.

זהו הלגריעותא של בעלי עסקים, אך יש בהם גם לטיבותא. ההכרזה הזו: "אָהא!". כשמזכירים להם על תפלת מנחה, או על נתינת גמ"ח, או בכלל על עשיית טובה לזולת, הם מתעוררים עם "אָהא!". דבר זה יקר מאד למעלה.

אצל ה"דידן" כשמעוררים אותם, הם גם כן מתעוררים עם "אָהא!", אבל במתינות, במוחין.

מקרא אני דורש

אחרי שנתברך מה' - איך כהו עיני יצחק?

מדוע מפרש רש"י ג' פירושים לכהיית עיני יצחק, הרי בפסוק מפורש שזה מפני ש"זקן יצחק"? / מדוע כהו עיני יצחק ולא עיני רבקה? / באיזה גיל כהו עיני יצחק? / ביאור בפירושי רש"י על כהיית עיני יצחק וזה שנצרך לג' פירושים שונים

◇ ◇ ◇

בפרשתנו (כו, א): "ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות וגו'", וממשיך הכתוב לספר על רצונו של יצחק לברך את עשו ושכפועל נתברך יעקב. ובפירוש רש"י:

"ותכהין - בעשנן של אלו (שהיו מעשנות ומקטירות לעבודה זרה). דבר אחר: כשנעקד על גבי המזבח והי' אביו רוצה לשחטו, באותה שעה נפתחו השמים וראו מלאכי השרת והיו בוכים וירדו דמעותיהם ונפלו על עיניו לפיכך כהו עיניו. דבר אחר: כדי שיטול יעקב את הברכות".

והנה, במפרשים אחרים (רשב"ם, רד"ק ורבינו בחיי) פירשו את הכתוב פשוטו כמשמעו - שמכיון ש"זקן יצחק" לבן "ותכהינה עיניו מראות" [וע"ד שמצינו ביעקב: "ועיני ישראל כבדו מזוקן" (ויחי מח, י)];

ומעתה צריך ביאור, למה רש"י - שדרכו לפרש "פשוטו של מקרא" - לא הסתפק בפירוש פשוט זה, והוצרך להגיע לשלושה טעמים אחרים על זה שכהו עיניו של יצחק?!

ב. וי"ל בזה, ובהקדים מ"ש בפסוק שלאח"ז (כו, ב), שיצחק קרא לעשו ואמר לו "הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי" (ולכן ברצונו לברכו מיד).

ורש"י מפרש:

"לא ידעתי יום מותי - א"ר יהושע בן קרחה: אם מגיע אדם לפרק אבותיו ידאג חמש שנים לפנייהם וחמש לאחר כן; ויצחק חי' בן קב"ג, אמר: שמא לפרק אמי אני מגיע והיא בת קב"ז מתה, והריני בן ה' שנים סמוך לפרקה, לפיכך 'לא ידעתי יום מותי' - שמא לפרק אמי שמא לפרק אבא".

וגם בזה צריך ביאור, דאחר שיצחק עצמו מפרש דבריו ואומר "הנה נא זקנתי" ולכן "לא ידעתי יום מותי" - למה צריך רש"י להעמיס כאן טעם מיוחד, כאילו לא די במה שמפורש בכתוב גופא?

ג. והביאור בזה - יש לומר:

יצחק נתברך בברכה מיוחדת מהקב"ה, וכמו שכתוב בפ' חיי שרה (כה, יא) "ויברך אלקים את יצחק", ורש"י שם מפרש: "נתיירא (אברהם) לברך את יצחק מפני שצפה את עשו יוצא ממנו, אמר: יבוא בעל הברכות ויברך את אשר ייטב בעיניו, ובא הקב"ה ויברכו".

ומעתה הוקשה לרש"י, דכיון שיצחק נתברך מהקב"ה, מקור הברכות, בוודאי נכלל בברכה זו גם שיאריך ימיו ושנותיו, וא"כ, למה יש לו לחשוש פתם ולומר "הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי", בשעה שעדיין לא הגיע אפילו להגיל של אמו ואביו? ולכן הוצרך רש"י לבאר באופן מיוחד, שהי' זה משום שהגיע חמש שנים לפני "פרק אמו" וכו' (ראה שקו"ט נוספת בדבר - במה שיתבאר בעו"ה במדור זה לש"פ וישלח הבעל"ט).

ועד"ז מובן בנידון דידן - זה שכהו עיניו של יצחק:

רש"י מיאן לפרש את הכתוב באופן סתמי, שכיון ש"זקן יצחק" לכן "ותכהינה עיניו מראות" - כי כיון שיצחק נתברך מהקב"ה בעצמו, אינו מסתבר כלל שלאחר מכן תביא אותו זקנתו למצב כזה של צער ויסורים וכו', ועד שרש"י מפרש (בפירושו לפ' ויצא כה, יג. לא, מב) שמי שנמצא במצב זה נחשב "כמת"!

ובפרט, שלא מדובר על זמן קצר, אלא על (לכל הפחות) חמשים ושבע שנים - שהרי בפרשתנו מדובר על מה שהי' בעת היות יצחק בן קב"ג שנים (כדברי רש"י הנ"ל), ובפועל יצחק האריך ימים עד גיל מאה ושמונים!

[ועוד להוסיף, שבספר בראשית (עד כה) מסופר על כו"כ אנשים שהאריכו ימים הרבה יותר מקב"ג שנים, ולא מצינו בכתוב שבגלל זה כהו עיניהם (ברש"י מצינו בפ' בראשית ד, כג) רק לגבי למך שהי' סומא, וגם זה הוא רק לפי פירוש אחד). - וגם מה שמצינו ביעקב (בהמשך הפרשיות) אשר עיניו "כבדו מזוקן", הרי הי' זה רק בסוף ימיו ממש, ומלבד זאת הרי "כבדו" קל יותר מאשר "ותכהינן" (ראה זהר פרשתנו קמב, א. ספורנו כאן)].

ולכן מפרש רש"י טעמים מיוחדים על זה שכהו עיניו של יצחק. והיינו, שמצד ברכת

דרושה הכנה

סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר [הרי"ף נ"ע] אודות הנהגת אביו [כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע], שבא' מנסיעותיו שבהן נהג להעלים את זהותו (שלא ידעו מי הוא), אירע פעם שבבואו לבית-הכנסת בשבת (או ביו"ט), ובחשבו שלא יודעים מי הוא - קראוהו לפתע לעלות ל"מפטיר" (אם משום שנתגלתה זהותו, או מאיזו סיבה אחרת).

כיון שלא ציפה לכך, ביקש שימתינו איזה רגעים, לקח חומש ונכנס לחדר צדדי ועבר לעצמו על ההפטרה, ורק אח"כ עלה למפטיר.

והגע עצמך:

בדרך כלל, לאחר בר-מצוה, אין אמירת מפטיר דורשת הכנה מיוחדת.

ומה גם שמאורע זה אירע כמה שנים לאחר התמנותו לרבי, שאז הי' עולה למפטיר ואומר ההפטרות דכל השנה כולה. ואעפ"כ, כשקראוהו למפטיר באופן פתאומי - לא רצה לעלות למפטיר עד שיעבור לעצמו על ההפטרה.

ויש לבאר זה ע"פ מאמר רז"ל "צריך אדם להיות נוטל משל (מהקב"ה) לומר פרקו או אגדתו או מדרשו... בצבור... מן האלקים אתה למד כשבקש לומר תורה לישראל אמרה ד' פעמים בינו לבין עצמו עד שלא אמרה לישראל, שנאמר אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה, ואח"כ ויאמר לאדם" (שמו"ר פ"מ, א).

וגדולה מזו מצינו בנוגע לר' עקיבא - "מעשה ברבי עקיבא שקראו החזן ברבים לקרות ס"ת בצבור ולא רצה לעלות... אמר... לא סדרתי אותה פרשה... שאין אדם רשאי לומר דברי תורה לפני הצבור עד שיפשוט אותו... בינו לבין עצמו כו'" (תנחומא יתרו טו).

ובזה הי' זהיר כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע ההנהגה ד"אמרה ד' פעמים בינו לבין עצמו".

ומזה הוראה לכל אחד, שכאשר מתעוררת שאלה וכיו"ב אין לסמוך על מה שלמדו כבר, אלא יש לעיין עוד הפעם בשו"ע.

(נ"פ תורת מנחם חפ"ו עמ' 134 ואילך. חמ"א עמ' 37 ואילך. שיחות קודש תשלי"א ח"א עמ' 125)

מזווה כשרה בסמוך למטתו

ובמענה על הודעתו אתמול . . כי השינה אצלו אינה כדבעי, הנה יסיח דעת מזה לגמרי ואל יחוש לזה, כיון שבטח ממלא הוראות הרופא בזה.

ומהנכון אשר תהי' בסמוך למטתו מזווה כשרה (לאו דוקא על מזוות הפתח) כמובן אם נצרך - כלי בתוך כלי וכיו"ב.

ובידעי חביבותי' לדבר הרבי, אזכיר מה ששמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר אשר אצל כמה מהנשיאים (כמדומה קרוב לודאי, שפרט בשם כ"ק אדמו"ר מהר"ש) היתה מונחת על שולחנו פתקא ועלי' כתוב: שויתי הוי' לנגדי תמיד. ובטח שם כת"ר שי' לבו לזה שעל שלחן הכתיבה והלימוד של כ"ק מו"ח אדמו"ר היתה מונחת מזווה.

- ולהעיר מכלים פי"ז מט"ז שהיו נושאים מזווה במקל. עיי"ש בתויר"ט.

(מכתב כ"ד שבט ה'תשי"א)

עצות רוחניות וגם אחיזה בטבע

במענה למכתבו מיום החמישי, בו כותב ע"ד הפרעות שיש לו בשינה וכו' ושאל דעת רופא ולע"ע לא עזר לו.

הנה לכל לראש צריך לבדוק את המזווה בדירתו וכן את התפלין שלו שתהיינה כשרות כדון, ובכל יום חול קודם תפלת הבקר יפריש פרוטות אחדות לצדקה, ואחרי התפלה בכל יום גם בש"ק ויום טוב, יאמר השיעור תהלים חדשי - כפי שנחלק התהלים לימי החדש - ומה טוב שלא רק ביום ילבש טלית קטן בדוק בציציותיו אלא גם יישן בטלית קטן וכדברי האריז"ל בזה (הובאו ע"י רבנו הזקן בסידורו ה' ציצית), ואז תקותי חזקה שיתדרו עיניו.

אלא שכיון שלכל דבר צריכה להיות אחיזה בטבע, ובטח הרופא יתן לו איזה כדורים וכיו"ב, יקחם כהוראת הרופא, אבל יסיח דעתו לגמרי מענין הפרעות הנ"ל ואז כנ"ל לאט לאט במשך זמן לא ארוך יחזור לאיתנו ככל האדם, וככל שיסיח דעתו יותר ויוסיף בבטחונו בהשי"ת בורא עולם ומנהיגו יתוסף בברכות השי"ת והצלחתו בהנ"ל ובכל עיניו.

(אגרות קודש ח"א עמ' שנה)

בהנוגע לזוגתו תחי' שכותב שבאמצע הלילה צועקת וכוכה כו', יבדקו מזווה דירתם, והיא תפריש אינן[ן] פרוטות לצדקה קודם הדלקת הנרות ובכל יום חול בבוקר, ולפני השינה תקרא פרשה ראשונה של קריאת שמע, ולא תאכל מאכלים קשים לעכל שעה או שתים לפני השינה.

(אגרות קודש ח"א אגרת התרכה)

ה' הי' יצחק צריך להיות במצב ש"לא כהתה עיניו" גם לעת זקנה (וכמו שכתוב לגבי משה - ברכה לה, ז), אך התערבו כאן ענינים "צדדיים" שהם אלו שגרמו לכהיית עיניו, וכדלקמן.

ד. הטעם הראשון שמביא רש"י - שכהיית עיניו של יצחק היתה כתוצאה "בעשנן של אלו", נשי עשו שהיו מקטירות לעבודה זרה, כמו שכתוב בפסוקים שלפנ"ז שלכן היו "מורת רוח ליצחק ולרבקה" (כו, לה).

והמעלה בפירוש זה היא סמיכות הכתובים (ראה גם רא"ם ושפתי חכמים על רש"י): מכיון שהכתוב אומר "ותכהין עיניו מראות" - ולא מסתבר שהי' זה רק בגלל זקנה, כנ"ל ס"ב, שהרי הקב"ה בירך אותו - מסתבר שהטעם לזה נמצא בדברי הכתוב עצמו קודם לכן; וכדויק לשון רש"י - "בעשנן של אלו", נשי עשו שנזכרו זה עתה.

ולכן מציב רש"י פירוש זה כפירוש ראשון, כי הוא העיקר לפי "פשוטו של מקרא" - שהטעם לכהיית עיניו של יצחק מובנת מתוך סמיכות הכתובים גופא (משא"כ לפי הפירושים האחרים שמביאים טעם חדש שאין לו הוכחה מתוך הכתוב).

אולם כיון שפירוש זה אינו חד וחלק (וכמו שהאריכו במפרשים), כי (א) בפשטות נשי עשו לא הקטירו לעבודה-זרה בתוך ביתו של יצחק גופא, אלא בבתיהם שלהם - וא"כ איך הגיע העשן והזיק ליצחק? (ב) אם הזיק העשן ליצחק - למה לא הזיק גם לרבקה? [ועוד],

לכן הביא רש"י שני טעמים נוספים, שלפיהם מתורץ שכהיית העינים היתה דוקא ביצחק - או משום דמעות המלאכים בעת העקידה, או כדי שיעקב יזכה בברכות.

ה. הטעם השני שמביא רש"י, שדמעות המלאכים בעת העקידה "נפלו על עיניו" של יצחק, הוא ענין של "מדרש" - וגם זה הטעם שמביאו רש"י כפירוש שני בלבד, כי אין לו שום מקור ב"פשוטו של מקרא".

אולם יחד עם זה יש בו מעלה מיוחדת - שאינה בשני הפירושים האחרים, והיא:

לכולי עלמא, זה שיעקב קיבל את הברכות (במקום עשו) הי' בזכות זה שכהו עיניו של יצחק, כמובן.

ומעתה, לפי הפירוש הראשון והשלישי נמצא דבר פלא, שברכותיו של יעקב הגיעו לו כתוצאה מענין של גנות וחסרון: לפי הפירוש הראשון - זכה יעקב לברכות בגלל עשן העבודה-זרה, ולפי הפירוש השלישי - בגלל שיצחק רצה לברך את עשו והקב"ה הכהה עיניו;

משא"כ לפי פירוש זה אתי שפיר, שזה שכהו עיניו של יצחק הי' כתוצאה ממצלתו בענין העקידה - ויעקב זכה לברכות כהמשך למצלת העקידה.

ו. הטעם השלישי שמביא רש"י, "כדי שיטול יעקב את הברכות", יש בו קושי גדול – ולכן מציבו רש"י כפירוש אחרון: הרי "הרבה דרכים למקום", והאמנם לא מצא הקב"ה דרך אחרת להביא על יעקב את הברכות אלא על ידי שיכהו עיניו של יצחק, דבר הכרוך בצער ויסורים, לשנים כה רבות!?

אך סוף סוף יש מעלה בפירוש זה לגבי הפירושים הקודמים – שהרי לשני הפירושים הקודמים קשה, שלכאורה כהיית עיני יצחק קרה זמן רב לפני ש"זקן יצחק". שהרי, לפי הפירוש הראשון שכהו עיני יצחק בגלל עשן העבודה-זרה נמצא שכהיית העינים הי' כאשר יצחק הי' בן מאה שנה (כי עשו נולד כאשר יצחק הי' בן ששים שנה (פרשתנו כה, כו), ועשו לקח את נשיו כאשר הי' בן ארבעים שנה (פרשתנו כו, לד), ולפירוש השני, שהי' זה מצד דמעות המלאכים, נמצא שכהיית העיניים קרה זמן רב קודם, כאשר יצחק הי' בן ששים ושבע שנים (פרש"י פרשתנו כה, ב). וא"כ, מדוע הקדים הכתוב "כי זקן יצחק" ורק אחרי זה כתב "ותכהין", הרי לכאורה "ותכהין" קרה זמן רב קודם?

ואילו לפירוש השלישי שזה שכהו עיניו של יצחק הי' בגלל שיצחק רצה לברך את עשו והקב"ה הכהה עיניו אתי שפיר, שרק כאשר "זקן יצחק", ורצה לברך את עשו, אזי "ותכהין" גו'.

ויש עוד להאריך בהשקו"ט שבשלושת הפירושים שברש"י, ועוד חזון למועד בעז"ה.

תורת הימים

מכתבי עצות והדרכות בעבודת השי"ת
בחיי היום יום

עצות לשינה טובה

סדר חיים זמנים מסודרים וקבועים

במ"ש אודות החלישות שלו, וכן מהפרעות בעת השינה, יש מקום לומר ששני הענינים הוא מהבלתי סדר והעדר זמנים קבועים לאכילה שתיה שינה וכו', והרי ידוע עד כמה דרשו וגם דייקו והקפידו רבותינו על סדר חיים מסודרים וביארו והסבירו שמונע – הבלתי סדר – להצלחה בקיום התורה והמצוות ובפרט בנדון כזה שנוגע למלאכתו בקדש מלאכת זבולון שקדם לישכר, ואופן מלאכתו הרי מקרא מלא דבר הכתוב שמח זבולון בצאתך, וק"ל.

ומהנכון שישאל דעת רופא בכדי להשקיטו מהתרגשות מהנ"ל ויבקשו לקבוע לו זמני האכילה שתי' וכו' ועד כמה שאפשר ישתדל לשמור עליהם והשו"ת ישלח דברו ויחלימהו ויחזקהו.

(אגרות קודש חי"ז אגרת וישיב)

לבדוק אם אוכל די מזון, וכן ענין הכשרות

ובמ"ש אודות בנם... שליט"א איך ששינתו קלה ביותר ומתעורר כמעט כל לילה וכו'. יש מקום לומר שחסר לו מה במזונו, וכשימלאו החסר בודאי יתחזקו העצבים (ניערווען שלו) לישן במנוחה יותר, אלא שצריך לבדוק גם המזוזה בחדרו בו ישן, וכן לדקדק בכשרות המאכלים ומשקים אשר נותנים לו, שעל ידי כל זה ילך מצבו הלון וטוב.

(אגרות קודש חי"ז אגרת וישבד)

שמשיח יחדש דברים בעולם).

ומאחר שגדרו וענינו של משיח הוא לא אותות ומופתים וחידוש דברים בעולם, מובן גם שלא זו היא הבחינה על אמיתתו:

כשם שנביא, הבחינה על אמיתתו היא "האות שלו, שיאמר דברים העתידים להיות בעולם ויאמנו דבריו שנאמר וכי תאמר בלבבך איכה נדע הדבר וגו'" (כנ"ל סוס"א), כלומר, הבחינה על אמיתתו היא במה שזהו ענינו – "נביא", שהוא אומר דברי עתידות³⁷;

עד"ז מובן בנוגע למשיח, דהגם שהוא יהי' גם נביא גדול, וגדול מכל הנביאים (קרוב למשה רבינו), הנה גדרו וענינו הוא – "מלך המשיח", שיביא לשלימות התורה והמצוות (כנ"ל), וממילא מובן (כפי שממשיך הרמב"ם בהלכה שלאח"ז (ה"ד)) שהבחינה והסימן על אמיתתו הם, באם ענינו בעצמו הוא תורה וקיומה – "ואם"³⁸ יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות. . כפי תורה שבכתב ושבעל פה" (כנ"ל ס"ה בארוכה).

(38) ועפ"ז מובן ומודגש ביותר ההמשך להלכה שלפנ"ז, שלכן מתחיל הרמב"ם "ואם" – בוא"ו. וראה קרית ספר שם "אין מלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים אלא כשיעמוד מלך כו".

(37) ראה רמב"ם הל' יסוה"ת פ"י ה"ג: הא למדת שאין הנביא עומד לנו כו'. וראה שם ספ"ז. פ"ט ה"ב.

בנינים

עיונים וביאורים קצרים

טענת "ליצני הדור" וטענת ה"שרות"

ואלה תולדות יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק

שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה כו', מה עשה הקב"ה צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק (כה, יב. רש"י)

על הפסוק בפ' וירא "היניקה בנים שרה" (כא, ז) פירש רש"י "ביום המשתה הביאו השרות את בניהן עמהן והניקה אותם, שהיו אומרות לא ילדה שרה אלא אסופי הביאה מן השוק".

ויש לעיין, מדוע גבי שרה פירש רש"י שגם "השרות", הנשים החשובות, היו אומרות "לא ילדה שרה", מה שאין כן בפרשתנו, גבי אברהם פירש שרק "ליצני הדור" אמרו ש"מאבימלך נתעברה שרה"?

ויש לבאר בפשטות:

מה שילדה שרה את יצחק הי' פלא עצום, שהרי "חדל להיות לשרה אורח כנשים" (וירא יח, יא), ובמילא ע"פ טבע לא הי' שייך כלל שתלד. משא"כ, גבי אברהם, לידת יצחק לא הי' פלא, שהרי ראו שהוליד את ישמעאל בהיותו בן שמונים ושש, וא"כ, כבר אין פלא מה שבהיותו בן מאה הוליד את יצחק.

וזהו מה שגבי שרה גם הנשים החשובות לא האמינו שילדה, וגם הן אמרו "אסופי הביאה מן השוק", אך את יכולת אברהם להוליד גם בהיותו זקן לא היו יכולות להכחיש. ורק "ליצני הדור" שחמדו לצון, ולא איכפת להם האמת, הם לבדם התלוצצו ש"מאבימלך נתעברה שרה".

(עי' לקוטי שיחות ה"כ עמ' 80 ואילך)

צידה בבית ולא בשדה

ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה

יודע ציד – לצוד ולרמות את אביו בפיו (כה, כז. רש"י)

הקשו המפרשים (רע"ב, רא"ם, ועוד), מדוע הוציא רש"י את הכתוב מפשטו ובמקום לפרש "יודע ציד" שהכוונה לצידה רגילה, פירש שהכוונה "לצוד ולרמות את אביו"?

ויש לבאר בפשטות:

אם פירוש "יודע ציד" הוא כפשטו, הו"ל להקדים "איש שדה" ל"יודע ציד", שהרי צידה כפשטה הוא רק לאחר היותו בשדה!

ועל כרחנו לומר שב"יודע ציד" הכוונה ל"צידה" שהי' עוד בהיות עשו בבית, טרם יציאתו לשדה, ולכן פירש רש"י שכוונה "לצוד ולרמות את אביו".

ובזה יובן גם כן מה שלא פירש רש"י כהראב"ע שפירש "יודע ציד" – "לעולם מלא מרמות, כי רוב החיות בדרך מרמה יתפשו", והיינו, ש"מלא מרמות" שייך לצידה כפשטה, כי, כנ"ל, מסדר לשון הכתוב מוכרח שאין הכוונה לצידה כפשטה, שהיא בשדה, אלא לצידה שהי' בבית.

(עי' לקוטי שיחות הכ"ה עמ' 116 ה"ב)

גינה של תורה

להשפיע "בחוץ" עם עבודה "בפנים"

אברהם מסבב לקרב הבריות, ויצחק לומד במקומו / בעלי תורה מחוייבים גם בהפצת היהדות / גם בעלי עסק צריכים לקבוע עיתים - שבהם תורתם אומנותם / גם יצחק מקרב הבריות לעבודתו ית'

אמרו רז"ל ש"כל מה שאירע לאבות סימן לבנים", שגם אצל בניהם יארעו אותם המאורעות שהיו עם האבות, וכלל זה אינו רק "סימן" בעלמא אשר ממעשי האבות נדע מה יהיו מעשי הבנים, אלא יתר על זה: מעשי האבות ועבודתם הם נותנים כח לבנים שיעבדו גם הם באותו אופן ששירתו האבות הקדושים לפני הקב"ה.

ובפרשתנו שהיא "תולדות יצחק" מתוארת עבודתו של יצחק אבינו, אשר ממנה יש לאדם ללמוד הכיצד יעבוד את קונו גם בדרך אשר ירש מיצחק אבינו.

אברהם מסבב לקרב הבריות, ויצחק לומד במקומו

יש לבאר תחילה דרך עבודתו של אברהם אבינו, ובמה נשתנה אופן פעולתו של יצחק:

כללות עבודתו של אברהם הייתה כפי המסופר בכתוב "ויקרא שם בשם ה' א-ל-עולם" - ש"התחיל להודיע לעם, שאין ראוי לעבוד אלא לאלו-ה העולם, ולו ראוי להשתחוות . . . ולקרות בקול גדול לכל העם, ולהודיעם שיש אלו-ה אחד לכל העולם,

(1) ראה תנחומא לך לך ט. בראשית רבה מ, ו. וברמב"ן לך לך יב, ו. ועוד.
(2) סוטה י, א. ב"ר סוף פנ"ד. ועוד.

לקראת שבת

דברים בעולם", ולא זוהי הבחינה על אמיתותו³⁵) - עם מה (שכותב בהמשך לזה) ש"עיקר הדברים ככה הן שהתורה הזאת חוקי' ומשפטי' לעולם ולעולמי עולמים":

מכיון שכנ"ל, גדרו וענינו של משיח הוא - שלימות קיום הלכות ומצות התורה, לכן, אם עולה על הדעת "שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם" - לפעול שינוי בעולם (כלומר, שבכדי לבצע בפועל את גדרו וענינו - ש"לימות התורה, צריך הוא לחדש דברים (לעשות שינוי) בעולם) - הר"ז בסתירה לכך ש"התורה הזאת חוקי' ומשפטי' לעולם"³⁶ (מאחר ונמצא ש"לימות התורה אינה יכולה להיות בלא

(כבראיות הקודמות), אלא) שמצינו "בערי מקלט" שבימות המשיח יתוסף במצוה גופא ("ויספת לך עוד שלש ערים גו'" ולא צוה הקב"ה לתוהו"). כלומר, שהתורה גופא אומרת שצריך לבוא זמן בו יהיו מצוות התורה (ולא רק קיומם) כדבעי).

וי"ל שזהו ג"כ הטעם שאת רא"י זו מערי מקלט כתב הרמב"ם כהלכה בפ"ע, ולא צירפה יחד עם ב' הראיות הקודמות (בה"א), [וכידוע שגם חלוקת ההלכות ברמב"ם היא בדיוק] - כיון שמזה מוכיח הרמב"ם ענין חדש (כנ"ל), שתהי' שלימות במצוות התורה מצ"ע³⁴.

ה

עפ"ז יבאר משמעות דברי הרמב"ם שהאומר משיח צריך לעשות מופתים מנגד לכך ש"התורה . . . חוקי' ומשפטי' לעולם"

ע"פ כל הנ"ל יתיישב מה שמקשר הרמב"ם הא דמלך המשיח אינו צריך לעשות אותות ומופתים - "אל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחי' מתים וכיוצא בדברים אלו, אין הדבר כך" (שבזה הוא שולל שני ענינים: לא זהו מעניני משיח "לעשות אותות ומופתים ומחדש

35) כדמשמע לכאורה מהרא"י מכן כוזיבא. וראה מאמר תחיית המתים רפ"ו.

36) ע"פ כהנ"ל יש לבאר מה שהרמב"ם מנה ביאת המשיח לא' מהעיקרים (ראה ראש אמנה פ"ג הספק החמישי. שו"ת חת"ס שם), שהוא לא רק "לפי שביאת המשיח באה מפורשת בתורה בנביאים ובכתובים כו' לכן הכופר בביאתו הרי הוא כאלו כופר בתורה ובנביאים ובכתובים כו'" (ראש אמנה פי"ד "והטענה השלישית". וראה שו"ת חת"ס שם), כ"א לפי שזה נוגע לשלימות גדר התורה, שא' מגדרי' הוא שיהי' זמן שהתורה וקיומה יהיו בשלימות.

בפגנון אחר: נצחיות ושלימות התורה, זה ש"התורה הזאת חוקי' ומשפטי' לעולם ולעולמי עולמים" (להיותה רצונו העצמי של הקב"ה - ראה בארוכה לק"ש ח"ט 3-182 ובהערות שם) הוא לא רק בענין ציווי הבורא, כ"א גם בלימודה וקיומה בפועל, וזה יהי' בביאת מלך המשיח.

ועפ"ז אולי י"ל שזהו גם הטעם, שלא נמנה אמונה בביאת המשיח במנין המצוות (ראה ראש אמנה שם פ"ה הספק הג'). ועי' (ויתירה מזו) זה שציוויים כוללים אינם נמנים במנין המצוות (סהמ"צ שורש ד). ולהעיר מלשון הרמב"ם ה' מלכים שם "וכל מי שאינו מאמין בו כו'", ולא כתב שצריך להאמין בו, כמ"ש בפיה"מ שם (וראה ראש אמנה ספ"ט).

34) וזהו גם הטעם שכותב "אף בערי מקלט הוא אומר כו'", ולא "אף בפרשת שופטים" וכיו"ב (כברא"י שלפנ"ז - "בפרשת בלעם") [דהרי בנוגע לערי מקלט ישנה עוד פרשה לפני"ז (מסעי לה, ט ואילך. וראה גם פ' ואתחנן ד, מא ואילך), ומהלשון "בערי מקלט נאמר" אינו ברור מקומו בתורה (גם אם הי' נאמר "בפרשת ערי מקלט"]] - דבזה בא להדגיש שיתוסף בעצם המצוה דערי מקלט.

כופר אלא בתורה ובמשה רבינו³² (ענין זה

מים עד ים, דזה מובן מלשונות אלו גופא "ומשלו . . ירשה", "וילחם . . ויתקן את העולם", ובדוגמת החידוש של ירושה על כיבוש (וכפי שמצינו בנוגע לא"י את שני הענינים שלקחו אותה ע"י כיבוש וגם קיבלו אותה בירושה):

הענין של מלחמה ונצחון - כיבוש מלחמה, הוא באופן של "קרקר" "ומשלו" - ש"יטה, היפך המציאות והרצון של זה שכובשים אותו;

משא"כ ענין הירושה "והי" ירשה שעיר", הוא אדרבה, שנוחלים דבר שקרוב ושייך אליו, ולא שכובשים ושולטים על הזולת.

ועד"ז מובן החידוש של "ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביהר", על "וילחם מלחמות ה' . . ונצח כל האומות שסביביו", שהם גופא מכירים את האמת של מלכותו של מלך המשיח נוכמרומו ומפורש בסיום ההלכה (שנשמטה ע"י הצנזור) "וכשיעמוד המלך המשיח באמת ויצליח וירום וי"נשא מיד הם כולן חוזרין ויודעים ששקר נחלו אבותיהם ושנביאיהם ואבותיהם הטעים". ונפעל בהם "לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד"³³.

32 בפשטות י"ל שהרמב"ם בא להדגיש תוקף האמונה וגדרה, וג"ז הוא הלכה, שהאמונה בביאת המשיח צ"ל בודאות והתאמתות כזה (לא כהתאמתות שמצד "שאר הנביאים בלבד אלא" התאמתות שמצד תורה ומשה רבינו (שהרי התורה העידה עליו), ועפמ"ש בהל' יסודי התורה פ"ח.

ועפ"ז מובן גם מה שהוסיף "ובמשה רבינו", כי נבואת משה נתאמתה "במעמד הר סיני (ע"י) שענינו

יח) ושייכות ענין זה למלך המשיח מובן ממש שם (פ"ח ה"י) "צוה משה רבינו מפי הגבורה לכתוב את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח". וראה שם שפ"ד "ולמלאות העולם צדק". ואולי י"ל שהם ("לכוף", "ולמלאות כו") ב' ענינים, כהחילוק בין ענין הג' וענין הד' שבפנים.

וראה לקו"ש חכ"ג ע' 174 ואילך.

(* בדרגת נבואת בלעם - ראה מו"נ ח"ב פמ"ה, שהי' במדרגת רוק (ולא נבואה) כדוד ושלמה. וראה פי' קרשקש ואברכנאל שם. ובצפ"ע עה"ת פרשתנו (כב, לה) דאח"כ עלה בגדר נביא כו' ואח"כ רצה שיהי' כמשה רבינו. ומשמע קצת שם, שזה שייך לנבואה זו האחרונה. עיי"ש.

שייך לכאורה להל' תשובה (ובפיה"מ פרק חלק) בהם מדובר ע"ד הגדרים של כופר וכו' (פ"ג ה"ח))?

אלא שבזה מדגיש הרמב"ם, שהענין של מלך המשיח, שהוא יביא לשלימות בהלכות ומצות התורה ("ולהחזיר מלכות דוד ליושנה כו' וחזורין כל המשפטים") אין זה עוד ענין שהתגלה ע"י הנביאים, אלא זהו ענין הנוגע להתורה ומשה רבינו גופא (- דביאת משיח תביא שהיא (התורה) תהי' בשלימות). ולכן התורה גופא אומרת ומבטיחה שיבוא משיח ואז תהי' שלימות התורה³³.

ולכן הוא מסיים "ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים", שכל הענינים שנאמרו על ידי כל הנביאים על משיח הם ענין בתורה גופא בשלימות קיום התורה והמצות.

ולזה מביא לאח"מ (ה"ב) הראי' מערי מקלט: "אף בערי מקלט הוא אומר אם ירחיב ה' אלהיך את גבולך ויספת לך עוד שלש ערים וגו' ומעולם לא הי' דבר זה ולא צוה הקב"ה לתוהו" - דבזה מוכח (לא רק שהדבר מפורש בתורה שע"י מלך המשיח יהי' הזמן של ש"ימות בקיום התומ"צ

ראו כו' ואזינו שמעו", והתאמתות בנבואת משה רבינו מביאה "נאמנות שהיא עומדת לעולם" בתורה - ראה בארוכה לקו"ש ח"ט ע' 184 ואילך.

ועפ"ז יומתק גם מש"כ בשלילה "לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר", ולא כהלשון בקרית ספר לרמב"ם שם "כופר בתורה ובמשה רבינו ובשאר הנביאים", כי גם זה הוא הלכה - בגדר אמונה בביאת המשיח.

וזהו העיר מלשונו בסוף ה"ב שחזור ומוסיף "אבל בדברי הנביאים אין הדבר צריך לראי' שכל הספרים מלאים בדבר זה".

33 ראה לקמן הערה 36.

ולו ראוי לעבוד, והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה³³ עד אשר הכניסם תחת כנפי השכינה.

והיינו, שעבודת אברהם אבינו לא הייתה רק לקדש ולהעלות נפשו, אלא גם "ירד" ממדרגתו להודיע ולהפיץ אצל כל באי עולם את מציאות הבורא ית'. ועד כדי כך הגיעו הדברים שהיה צריך לצאת מארץ ישראל מקום הקדושה, ולירד לחוצה לארץ, ושם גופא אל ארץ "מצרים" המורה ומרמזת על מיצרים וגבולים המעלימים על אור הקדושה, ושם דווקא הסתובב אברהם אבינו ופעל שגם אותם אנשים נחותים יכירו במציאות הבורא ויעבדוהו.

ולעומת זאת אצל יצחק אבינו לא מצינו מעין עבודה זו, ולהיפך, הקב"ה מנעו מלצאת לחוצה לארץ להיותו "עולה תמימה" אשר מקומו הוא רק בגבול הקדושה, וגם בארץ הקודש גופא לא מצינו מסופר שיצחק יסבב ממקום למקום להודיע אלקותו ית' לבאי עולם.

והיינו, שעבודתו של יצחק הייתה לעסוק בעבודת ה' הפנימית בינו לבין קונו בלבד, ודלא כאברהם שעבודתו היתה בעיקר עם המון העם להודיעם מציאותו ית'.

בעלי תורה מחוייבים גם בהפצת היהדות

כאמור, הרי האבות הקדושים המה המורשיים דרך עבודתם לבניהם ונותנים להם כח ועוז לעסוק בה, שעל כן נקראו בשם "אבות" - כאב המוריש לבנו תכונות נפשו.

וממילא מובן אשר צריך כל איש ישראל לעבוד עבודתו בשני האופנים - בדרך עבודתו של אברהם, וגם בדרך של יצחק. הן בעבודה עם עצמו להתעלות בתורה ותפילה כיצחק, והן לצאת חוצה ולהפיץ שם את אור הקדושה כאברהם.

וענין זה צריך האדם לשום אל לבו תמיד לראות אשר הולך הוא בשני הדרכים אשר הורישו לנו אבות האומה, לאשר בני ישראל נחלקים בכללות לשני סוגים: "יששכר" ו"ובלון", או כפי שנקראו בסה"ק "מארי תורה" - "בעלי תורה", ו"מארי עובדין טבין" - העוסקים בזיכרון וקידוש ענייני העולם הגשמיים.

אך מהאבות יש ללמוד, שגם אלו שזיכם השי"ת להיות יושבים בהיכלי התורה והיראה, והרי הם מסורים בתכלית ללימוד ויגיעת התורה - "יששכר באוהליך", וברוך הרגיל הם עוסקים רק בעבודתם בינם לבין קונם שהיא הדרך אשר דרך בה יצחק אבינו, הנה אינם יכולים להסתפק בזה, להיות שכל איש ישראל הוא גם בנו של אברהם אבינו,

33 רמב"ם הל' עבודה זרה פ"א ה"ג.

4 ראה בתורה אור ריש פרשת וארא. ועוד.

5 ספר המאמרים תשי" ע' 122. ועוד. וראה בתניא חלק אגרת הקודש ס"ה (קט, א).

וא"כ, הרי הוא יורש ממנו הכח והחיוב להתעסק גם בעבודה להפיץ שמו של הקב"ה ואור הקדושה מחוץ לבית המדרש.

ואם מתעסקים המה רק בביגיעת התורה, הרי "כל האומר אין לי אלא תורה – אפילו תורה אין לו, אלא תורה וגמילות חסדים", שמחוייבים גם הם מזמן לזמן להתעסק גם בעבודת אברהם אבינו, לצאת ממקומם ומתחום הקדושה, לילך למקום אשר הוא "חשוך" עדיין, ולהפיץ עוד ועוד את אור הקדושה עד אשר פועלים כאברהם "את הנפש אשר עשו" – שמקרים יהודים להקב"ה ולמצוותיו, ו"מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו".

גם בעלי עסק צריכים לקבוע עיתים – שבהם תורתם אוזנותם

וכן הוא לאידך גיסא, שלא "מארי תורה" בלבד מחוייבים לילך בשתי הדרכים האמורות, אלא גם אותם הנכללים בעבודת ה"זבולון", אשר בדרך הרגיל הנה "זבולון בצאתך" – שנמצאים בחוץ, במקום הגשמיות והחומריות, ושם מזככים את הגשמיות על ידי ההתעסקות בדברים הגשמיים לשם שמים ולצרכי הקדושה, ונוסף לזה הרי הם מביאים את דבר ה' אל אלו שרחוקים עדיין לעת עתה מהתורה ומצוותיה, הנה גם הם מחוייבים להתעסק בעבודתו של יצחק אבינו.

ואף שכללות עבודתם ורוב עסקם הוא בזיכוך הגשמיות, ועובדים עבודתם "בחוץ", לקרב את אלו מבני ישראל הנמצאים בחושך שגם הם יהיו מוארים באור הקדושה, הנה כל זה הוא עבודתו של אברהם אבינו, ומכיוון שהם בניו גם ליצחק אבינו הנה אין הם פטורים מלילך גם בדרך אשר יורשים מיצחק, ומזמן לזמן צריכים להתנתק מן ה"חוץ" להיכנס לבית המדרש וללמוד תורה.

ובאותו זמן שלומדים הם תורה, עליהם לשכוח מכל הדאגות מעבודתם וביגיעתם "בחוץ", להתמסר לגמרי ללימוד התורה, ולהיות כ"אוכלי המן" שאין להם אלא התורה וביגיעתה בלבד, ועד שבאותו הזמן שעסוקים בתורה אפשר לקרוא עליהם ש"תורתם אוזנותם" להיות ששוכחים לגמרי מכל עסקיהם שמחוץ לבית המדרש.

גם יצחק מקרב הבריות לעבודתו ית'

והנה מפרשתנו יש ללמוד הוראה מיוחדת, אשר גם עבודה שהיא "בפנים" בתוך גבולי הקדושה, אינה עבודה "שונה" מעבודתו של "זבולון" אלא גם היא חלק בהפצת שמו של הקב"ה אצל באי עולם, ואדרבא באופן נעלה ביותר, כי שתי עבודות אלו קשורות הן

(6) יבמות קט, ב. לקוטי תורה ויקרא ה, א. וראה ספר המאמרים תש"ח ע' 266 – בהערה.

(7) סנהדרין צט, ב.

(8) כמאמר רו"ל (מכילתא בשלח בתחילתו) "לא ניתנה התורה (לדרוש) אלא לאוכלי המן".

ד

שלימות התורה הוא ענין שהתורה גופא דורשת שיהיו/ ולכן מדגיש הרמב"ם שהנופר במשיח הוא כופר "בתורה ובמשה רבינו"

ע"פ יסוד זה תתבאר תמיהה נוספת בדברי הרמב"ם כאן:

דהנה, מה שמקדים הרמב"ם (קודם הראיות שמביא) "וכל מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו. שהרי התורה העידה עליו כו" – אינו מוכן, לכאורה, מה נוגע כ"כ ברמב"ם בשייכות להל' משיח ש"לא בשאר נביאים בלבד הוא

או כהלשון בנביאים: בנוגע לדוד (א) "ויד" (ב) "את מואב"; ובנוגע למשיח (א) "ומשלו" (ב) "מיב עד ים".

(ד) "ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד" – זה כתוב בפסוק "והי' אדום ירשה זה דוד שנאמר ותהי אדום לדוד לעבדים וגו'. והי' ירשה שעיר אויביו זה המלך המשיח שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון וגו'".

[שגם כאן מובנת המעלה של משיח: בנוגע לדוד אומרים "והי' אדום ירשה", שזה מתבטא בזה ש"ותהי אדום לדוד לעבדים", ובנוגע למשיח – "והי' ירשה שעיר אויביו", לא רק אנשי העיר, וכמו שנאמר בפסוק "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו" שסימומו הוא "והיתה לה' המלכה".]

ויש לבאר החידוש בענין הרביעי לגבי הענין השלישי "ילחם מלחמות ה'" ונצחון האומות –

שהרי הביא "ומשלו מים גו". ובראב"ע: הורס. וראה שם ד"ה בני שת. ועד"ז ברלב"ג ורד"ק. וראה תיב"ע ות"י. לקו"ש שם. ואכ"מ.

(ז) וי"ל דשייך גם ל"ובנה מקדש במקומו" שהרי "נחצה זו ירושלים" (מגילה י, א. וראה זבחים ק"ב, ב. ק"ט, א) שענינה ירושה וקביעות שאין אחרי' היתר (הפסק). וראה רמב"ם הל' ביהב"ח פ"א ה"ג. לקו"ש חט"ז ע' 465 ואילך.

ומה שלא נרמז בפסוק בפ"ע – כי זה נכלל (ביחד עם "וקב. נדחי ישראל") בממשלתו על ישראל – וקם שבט מישראל".

ואולי י"ל (ע"ד הרמז עכ"פ) שלכן כתב הרמב"ם בפרשת בלעם, להסביר ולהדגיש מה שתיקד נבואתו הי' ע"ד מפלת האומות ושליטת דוד ומלך המשיח עליהם, שהוא ע"ד מיני' ובי' אבא ניזיל בי' נרגא, שהנביא של אוה"ע (שהוא בדוגמת משה*) – ספרי ברכה לז, יוד. ועוד) מנבא על מפלתם של אוה"ע ושליטת ישראל עליהם. וע"ד מרד"ל בנוגע לעובדי' (סנה' לט, ב) (ד"ועלו מושיעים בהר ציון וגו') (שהביא הרמב"ם בסוף ההלכה כאן) הוא סיום נבואת עובדי'. ושם גם בענין דוד – "ויך את מואב", שהביא הרמב"ם כאן.

[שגם בזה מודגשת המעלה של מלך המשיח: בנוגע לדוד ה"ז רק (א) "מחין", (ב) "פאתי מואב". ובנוגע למשיח: (א) "וקרקר", (ב) "כ" בני שת", השליטה על כ" האומות".]

(ט) והמעלה דמשיח מודגשת גם בענין הא', המדבר בדוד ומשיח עצמם: בדוד אומר "ולא עתה", אבל אראנו בזמן קרוב; ובמשיח – "ולא קרוב", לפי שזהו ענין ומדרגה נעלית שבאה רק לאחר אריכות זמן שנתרבו מעשינו ועבודתנו בכדי להגיע לבחי' זו.

(טז) כבתי"א שם. וכן הוא לכאורה לפי הרמב"ם

וזהו שממשיך הרמב"ם ומפרט את פירוש הפסוקים (דפר' בלעם) איזה מהם קאי על דוד ואיזה על משיח – להורות, שכל הפרטים שהיו בדוד המלך ("משיח הראשון") יהיו ג"כ אצל מלך המשיח. למן תחילת התגלותו וממשלתו ("דרך כוכב מיעקב"; "וקם שבט מישראל") ועד השלימות ד"ומחץ פאתי מואב" ו"והי' אדום ירשה" (דוד), "וקרקר כל בני שת" ו"והי' ירשה שעיר אויביו" (במלך המשיח) – דע"ז (שיפטר) משעבוד מלכויות) יוכלו לעסוק בתורה ובמצוות כהוגן (כנ"ל)³¹.

המשיחים – דלכאורה, מה נוגע כאן שדוקא (רק) דוד נקרא משיח? ואדרבה – כשם שדוד נמשח (מגילה יד, א) ונקרא "משיח ה'" ("ש"ב יט, כב. וראה שם כג, א) כך גם שאול נמשח ("ש"א יד, א) ונקרא "משיח ה'" (שם כד, ז. ועוד); ובאם מתכוון לייחד כאן שני מושיעי ישראל – בראשונה ובאחרונה, הי' מתאים יותר משה רבינו כגואל ראשון ומשיח כגואל אחרון, דשניהם הושיעו את ישראל מגלות (משא"כ דוד); ולהעיר שגם בדוגמתם בנבואה, משיח הוא "נביא גדול קרוב למשה רבינו" (רמב"ם הל' תשובה שם), משא"כ דוד (ראה פירש"י מגילה שם שהוא נביא. וכן סוטה מח, רע"ב).

וע"פ מ"ש בפנים נוחא, דבזה בא להגדיר שענינו של משיח הוא – להחזיר מלכות דוד, שבזמנו (משא"כ קודם לכן) הי' שלימות התורה והמצוות.

31 וי"ל יתירה מזו, שבכך שמפרט הרמב"ם את פירוש הכתובים דפר' בלעם – הוא משום שבא בזה להביא ראיה (לא רק על כללות הדברים בתחילת הפרק, ש"המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה . . . ככל מצותה האמורה בתורה, כמבואר בפנים, אלא) גם על הפרטים של הלכה ד: "ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו כפי תורה שבכתב ושבעל פה ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה וילחם מלחמות ה', הרי זה בחזקת

שהוא משיח. אם עשה והצליח (ונצח כל האומות שסביביו) ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל הרי זה משיח בודאי ויתקן את העולם כו";

וַיָּבֵן מְבִיא הַרְמַב"ם גַּם בְּהַרְאֵי מְפֹרֶשֶׁת בִּלְעָם, שֵׁנָבָא בְּשֵׁנֵי הַמְּשִׁיחִים . . . דוד ומשיח, את ארבעת הפרטים והענינים (בהתגלות) המשיח כפי שזה כתוב בפירושו – "ושם נבא" – שזהו ההמשך של "להחזיר מלכות דוד ליושנה".

ובכפוף מתחלק זה (הלימודים מן הפסוקים דפר' בלעם) לשלש חלוקות: א) דוד ומשיח עצמם, ב) פעולתם ומלכותם על ישראל, ג) פעולתם ומלכותם על אומות העולם (על העולם בכלל). ובענין השלישי גופא ישנם שני זמנים וענינים, כדלקמן.

א) ענינים בעצמם – "יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו כפי תורה שבכתב ושבעל פה".

וזה מפורש בתורה "אֲרָאנוּ (אראה אותי) ולא עתה זה דוד אֲשׁוּרְנוּ (אראה אותי) ולא קרוב זה מלך המשיח" – הנבואה על דוד ומשיח עצמם.

ב) "ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה" – פעולתם ומלכותם על ישראל, שזה מפורש בהמשך הכתוב "דרך כוכב מיעקב זה דוד וקם שבט מישראל זה המלך המשיח" – שזה מורה על השייכות לישראל "כוכב מיעקב . . . שבט מישראל".

וְיִזְבַּח רֹאשִׁים גַּם אֶת הַשְּׁלִימוֹת (והיתרון) של מלך המשיח, משיח אחרון לגבי משיח הראשון: על דוד נאמר הלשון (א) "כוכב" שמורה על מי שהוא מְרֻמָּם וּמְנוּשָׂא מִשָּׂאֵר בְּנֵי־אִלִּים נְכֻמֵּי שְׁמוֹכֵי מֵהַרְמַב"ם (הל' יסוה"ת פ"ג ה"ט) בנוגע לכוכבים כפשוטם, "כל הכוכבים והגלגלים כולן בעלי נפש ודעה והשכל הם כו' ודעת הכוכבים כו' וגדולה מדעת בני־אִלִּים]. (ב) "מיעקב" – שמורה על ישראל לא כפי שהם בתכלית המעלה.

אב"כ בנוגע למשיח הוא אומר (א) "וקם שבט", שפירושו כפשוטו הוא "מלך רודה ומושל" (פרש"י

יד) דא רד"ק עה"פ. וראה רלב"ג ורמב"ן לפירושים שקאי על משיח. וראה לקו"ש ח"ג ע' 88 (לעיל ע' 461) ואילך.

בקשר כל ינתק, ודבר אחד הם:

מסופר בפרשתנו דבעת אשר "ויהי רעב בארץ"⁹ הייתה דעתו של יצחק "לרדת למצרים כמו שירד אביו בימי הרעב", והיינו שמכיוון שבא רעב, והכיר יצחק שהכל מאתו ית' ובהשגחתו, הבין יצחק שרצון ה' הוא שירד למצרים ויתעסק אף הוא בדרך עבודתו של אביו לילך ממקום למקום לפרסם שמו ית' בעמים, ומכל מקום ציווהו השי"ת "אל תרד מצרימה" אלא "שכון בארץ" – "שכן את השכינה בארץ"¹⁰, שהקב"ה הורה ליצחק אשר עבודתו היא באופן אחר, ולשם כך עליו להישאר בארץ דווקא.

והנה בהמשך הסיפור רואים כיצד עבודתו של יצחק במקומו ובינו לבין עצמו, הביאה לכך שהדרים סביבו חיפשו קרבתו וקבלו ממנו:

בעת שישב יצחק בגרר היה שמו מפורסם ו"היו אומרים זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך"¹¹, ואמנם בתחילה רצה אבימלך לגרשו, אך לאחר שכנה מזבח ו"ויקרא שם בשם ה'", הרי נתקבצו אליו "אבימלך ואחוזת מרעהו ופיכל שר צבאו", ואמרו אשר להיות ש"ראו ראינו כי היה ה' עמך", הרי הם רוצים וחפצים בקרבתו ו"תהי נא אלה בינותינו בינינו וביניך גו"¹².

ונמצא, שעבודת פרסום שמו ית' שתי פנים יש לה: יש והאדם יורד ממקומו להתעסק בקירוב בני ישראל אל המאור, ויש אשר עוסק הוא בתורה במקומו, אך עושה זאת באופן אשר מרוב האור והקדושה, הנה הסוככים הם נלקטים אל האור כי טוב, וחפצים ללמוד ממנו ולהדמות אליו.

וזה הייתה דרך עבודתו של יצחק, ובדרך זו הפיץ שמו של הקב"ה בעולם, ומזה ילמוד האדם אשר גם בעבדו עבודתו ד"יצחק" שיושב במקומו ועוסק בתורה, הרי זה חלק מעבודת הפצת היהדות, כי עבודתו בלימוד התורה ובתפילה היא הפועלת ומשפיעה שיבואו אנשים להתקרב ולהכנס תחת כנפי השכינה.

ומכאן, שגם ה"מארי עובדין טבין" הצריכים מזמן לזמן לעבוד את עבודתו של יצחק – הרי גם זמן זה הוא חלק מעבודתם הכללית – לקרב בני ישראל לאבינו שבשמים, וכמו כן גם ה"מארי תורה" הצריכים מזמן לזמן להתעסק בעבודתו של אברהם אבינו – לקרב בני ישראל לאבינו שבשמים, הנה גם עבודתם כ"מארי תורה" צריכה להיות חלק מעבודת הקירוב, כי לימודם צריך להיות על מנת ללמד, שלימודם ישפיע על סביבותם, שגם הם יתקרבו אל האור וירצו ללמוד תורה.

9 פרשתנו כו, א-ב ובפרש"י.

10 ב"ר פס"ד, ג.

11 פרש"י בפרשתנו כו, יג (מב"ר שם ז).

12 פרשתנו כו, טז-כח.

בניית "בית אלקים" וחפירת בארות

וישב יצחק ויהפוך את בארות המים

ספר הכתוב ויארץ בענין הבארות... בא להודיע דבר העתיד, כי באר מים חיים ירמוז לבית אלקים אשר יעשו בניו של יצחק (כו, יח. רמב"ן כו, ב)

יש לבאר הקשר והשייכות בין בניית "בית אלקים" לחפירת בארות:

במקוואות מצינו בכללות שני אופנים: מקוה מים - הנעשה בידי אדם, ומעין שהוא בידי שמים, ואין בו תפיסת ידי אדם (ראה בזה מקוואות פ"א, טושו"ע יו"ד סר"א). אך 'בארות' כוללים את שני האופנים, כי מצד אחד, הם נעשים על ידי חפירת האדם בעבודה ויגיעה, ולאידך, נביעת המים בבאר אינה באה ע"י פעולת האדם, אלא שעל ידי עבודתו בחפירת והסרת העפר פורצים המים הנמצאים תחת האדמה בתוך הבאר.

ולכן הדין הוא "דבארות העשויים בידי אדם, שמים נובעים מהם אף ע"פ שאין מימיהם יוצאין לחוץ דין מעין גמור יש לו" (בי"ד יו"ד שם ד"ה כתב מהרי"ק, ושו"ג), כי "אין בהווית המים שום תפיסת ידי אדם אלא שחפר בקרקע כדי לגלות המים" (שו"ת מהרי"ק סני"ו).

וזהו מה שנרמז בניית בית המקדש בחפירת בארות כי כן הוא גם בנוגע לבית המקדש ובנינו:

תכליתה של מצות עשיית המשכן וביהמ"ק הוא "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", היינו, השכינה של הקב"ה שבהם, שהשראה זו באה משימ"א, ויחד עם זה נצטוונו "ועשו לי מקדש", שצ"ל לפני ה"ושכנתי" עשיית ופעולת האדם - "ועשו". וחשוב זה של מעשה האדם אינו רק על הבני, כהכנה לקדושה החלה לאחרי זה בדרך ממילא, אלא נצטוונו "ועשו לי מקדש", שגם חלות הקדושה באה ע"י מעשה ישראל.

והרי זה כמו חפירת הבארות, שאף שיעקר הבאר - המים - נוצר בידי שמים, מ"מ הכתוב מקשר זה עם פעולת החפירה של האדם, והחפירה עושה הבעלות של החופר על המים, "לנו המים" (פרשתנו כו, יט).

(ש"פ לקוטי שיהות ח"ל עמ' 116 ואילך)

אם "אח עשו ליעקב" מדוע "אהבתי אתכם"?

אהבתי אתכם אמר ה' גו' הלא אח עשו ליעקב גו' ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי (הפטרות פרשתנו)

יש לפרש כתוב זה בדרך החסידות:

באהבת הקב"ה יש כמה מדרגות, ישנה האהבה לישראל הבאה כתוצאה מזה שהם מקיימים את תורה והמצוות. ומכיון שכל ישראל, אפילו פושעי ישראל "מלאים מצוות כרמון" (עירובין יט, א), לכן, אוהב הקב"ה את כל ישראל.

אך ענין זה שייך לומר רק בבחינה כזאת אצל הקב"ה שבה יש למעשי הנבראים חשיבות וערך, שבוה אפשר לומר, שאהבתו תלוי במעשה המצוות.

אך האמת היא שיש בחינה גבוהה יותר שעלי' נאמר "כחשיכה כאורה" (תהלים קלט, יב), שבבחינה זו אין חילוק בין "חשיכה ואורה", בין קדושה וכחות הטומאה אלא הכל שווים לגביו יתברך. ולגבי בחינה זו אין הברל בין ישראל לעמים, שהרי אין שם למעשה התחתונים חשיבות.

ועל זה נאמר "הלא אח עשו ליעקב גו' ואוהב את יעקב", שגם בבחינה שבה הכל שווים לגבי יתברך ו"כחשיכה כאורה", ולכן שייך לומר "אח עשו ליעקב", ששניהם שווים הם, הנה גם שם "ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי", שגם שם בוחר הקב"ה את ישראל לחלקו ולגורלו, ואוהב את ישראל באהבה עצמית שאינה תלוי בשום סיבה ומעל טעם ודעת.

(ש"פ ספר המאמרים מלוקט על חדשי השנה' ח"ג עמ' 65)

ד

יבאר עפ"ז הא דהוצרך הרמב"ם להביא הראי' אודות דוד המלך

ומעתה יתבאר היטב מאי טעמא הוצרך הרמב"ם להביא הראי' אודות דוד (מפר' בלעם):

ראיות אלו מביא הרמב"ם בכדי לייסד דגדרו של משיח ע"פ תורה הוא "להחזיר מלכות דוד ליושנה" (דעי"ז) "חוזרין כל המשפטים". ולזה מביא תחילה הכתוב ד"ושב ה' אלקיך את שבותך" - דמזה ילפינן שעתיד להיות קיבוץ נדחי ישראל, שע"ז תהי' אפשרות שתהי' "מלכות דוד", ויחזרו "כל המשפטים" שנתבטלו ע"י גלות ישראל.

ולאח"ז מוסיף הרמב"ם ראי' מפר' בלעם, "שם נבא בשני המשיחים" - דמשם ילפינן (נוסף לזה שהגאולה תהי' ע"י משיח, שזה אינו מפורש בכתוב ד"ושב ה"א" (כנ"ל ס"ב)) שגדרו וענינו של משיח ("משיח האחרון") הוא אותו הענין ממש ד"משיח הראשון" - דוד ("להחזיר מלכות דוד ליושנה"), להביא לשלימות הלכות ומצוות התורה, כנ"ל. ולכן מדגיש ד"שם נבא בשני המשיחים במשיח הראשון שהוא דוד... ובמשיח האחרון שעומד מבניו כו" - ללמדנו שגדרו וענינו של משיח הוא להחזיר את שלימות התורה והמצוות, דזהו ענינה של מלכות דוד³⁰.

אמנם זה מביא לידיעה ש"הרי זה בחזקת שהוא משיח", אך בשעה שמביא לשלימות קיום התורה והמצוות בפועל - "אם עשה והצליח ונצח כל האומות שסביביו ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל", דאז חוזרים לקיים כל המצוות שנחסרו בסיבת הגלות (חורבן ביהמ"ק וגלות ישראל מאדמתם) - אזי "הרי הוא משיח בודאי"²⁸, מאחר והביא לשלימות התורה וקיום המצוות בפועל²⁹.

28) עפ"ז מובן בפשטות מה שלא הביא הרמב"ם (גם) בתחילת הפרק שמשיח ילחום מלחמות ה' - כי שם מבאר הגדר והמכוון שלו (להחזיר מלכות דוד ליושנה כו') - שאחר שכבר הביא לשלימות התורה, כשהוא "משיח בודאי", משא"כ קודם הנצחון במלחמות ה'. עפ"ז אולי יש להוסיף (בפנימיות הענינים עכ"פ), שזה שהביא הרמב"ם שני המשיחים במשיח הראשון שהוא דוד כו' ובמשיח האחרון כו' - כי דוגמתן נמצא במשיח עצמו, ב' תקופות ודרגות לאחרי ביאת המשיח: לפני שיבנה ביהמ"ק - שאז הוא עדיין "בחזקת משיח", בדוגמת דוד שלא בנה המקדש, וענינו ילחם מלחמות (ראה דה"א, כב, ח) והכין הכל לבנין ביהמ"ק מיד ה' עלי השכיל (שם כח, יט); כשהוא משיח ודאי ש"בנה מקדש במקומו". וראה בארוכה מכתב כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע (אגרות קודש שלו ח"א ע' שיב) בכיאר לשון רז"ל "בן דוד בא" או "דוד בא" (ע"פ הב"ח או"ח סקי"ח) דיש ב' מדרגות במשיח: ביאתו לפני בנין ביהמ"ק וירושלים (שאו הוא בחזקת משיח) ואחר שיבנה משיח את ביהמ"ק וירושלים דאז "כיון שנבנית ירושלים - בא דוד" (מגילה יז, ב) - (משיח בודאי).

והעיר משינוי הגירסא ברמב"ם (כנ"ל סעיף ה והערה 22) "להחזיר מלכות דוד" או "בית דוד". ואכ"מ.

29) וראה להלן (ריש פ"ג) כיצד מתיישבים ע"פ יסוד זה (בגדרו דמשיח) גם דברי הרמב"ם בהמשך הענין (ריש פ"ב).

30) ובה מבואר גם דיוק לשון הרמב"ם "בשני

הידושי סוגיות

הגדר דמשיח - שלימות התורה*

יקדים כמה ענינים מוקשים בדברי הרמב"ם בענין הגדר דמשיח / ידייק בדברי הרמב"ם בדבר הסימנים לידע על אמיתות המשיח, דמזה אפשר למילף מהי שיטתו בהגדר דמשיח / יבאר דגדרו של מלך המשיח הוא כהגדר רמלך ישראל הנ"ל, להביא לשלימות התורה / יבאר עפ"ז הא הוצרך הרמב"ם להביא הראי' אודות דוד המלך / שלימות התורה הוא ענין שהתורה גופא דורשת שיהי' ולכן מדגיש הרמב"ם שהכופר במשיח הוא כופר "בתורה ובמשה רבינו" / עפ"ז יבאר משמעות דברי הרמב"ם שהאומר שמשיח צריך לעשות מופתים מנגד לכך ש"התורה... חוקי' ומשפטי' לעולם"

על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחי' מתים וכיוצא בדברים אלו, אין הדבר כך², שהרי רבי עקיבא חכם גדול

שם (ובכמה כתי') בהקדמת הרמב"ם בסופה בההלכות דספר שופטים והלכות מלכים - ראה רמב"ם ספר המדע (ירושלים תשכ"ד). וש"נ.

2) הנה, מצד הלכה זו דהרמב"ם - שולל הוא מרז"ל דבדקוהו (לבן כוזיבא) ולא הי' מורה ודאין וקטלוהו (סנהדרין צג, ב), כ"א "שנהרג בעוונות" (כפי שכותב בהמשך ההלכה: "עד שנהרג בעוונות, כיון שנהרג נודע להם שאינו"). וכן כתב הל' תעניות פ"ה ה"ג: "ודימו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא המלך המשיח ונפל ביד הרומיים ונהרגו כולם".

בהשגת הראב"ד בהל' מלכים: "והלא בן כוזיבא הי' אומר אנא הוא מלכא משיחא ושלחו חכמים לבדקו אי מורה ודאין או לא וכיון דלא עביד כי

(ב) בדפוס רומי ר"מ "הגויים".

יקדים כמה ענינים מוקשים בדברי הרמב"ם בענין הגדר דמשיח

בהגדרת ענינו ופעולתו של מלך המשיח כתב הרמב"ם (הל' מלכים ומלחמותיהם¹) פ"א ה"ג): "ואל יעלה

* נדפס בקשר עם סיום מחזור הל"ד בלימוד ספר הרמב"ם ג' פרקים ליום.

1) זהו השם המלא - כבהקדמת הרמב"ם (ב"מנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם) ובהכתרת בספר שופטים והל' מלכים, ובדפוס רומי רמ. ווינציאה רפד. שי. בהכתרת דספר שופטים והל' מלכים: "ומלחמות"א. וכ"ה בכת"י התימנים שם. וכן הוא

(א) אבל בהקדמת הרמב"ם בסופה (בסידור ההלכות דספר שופטים וכן בהלכות מלכים) בכל דפוסים הנ"ל "ומלחמותיהם" (ומלחמותיהן).

התורה וקיומה - "יעמוד מלך מביט דוד, הוגה בתורה ועוסק במצוות... כפי תורה שבכתב ושבעל פה", והוא אף פועל בזה על כלל ישראל - "יכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה", ועוד זאת - "וילחם מלחמות ה'" - דהוא פוטר את ישראל משעבוד מלכויות, שע"ז "ינוחו ממלכויות שאינן מניחות להן לעסוק בתורה ובמצוות כהוגן וימצאו להם מרגוע וירבו בחכמה" (ל' הרמב"ם הל' תשובה פ"ט ה"ב), "יהיו פנויים בתורה ובחכמתה ולא יהי' להם נוגש ומבטל"²⁶ (רמב"ם הל' מלכים פ"ב ה"ד) (וכפי שמאריך בזה הרמב"ם (הל' תשובה והל' מלכים שם)²⁷.

26) ומוכן בפשטות, שהשלימות דימות המשיח נעלית יותר גם מהשלימות שהיתה בזמן ביהמ"ק, כולל גם אותם הזמנים שלא היו מלכויות שהצירו לישראל ושלא הניחו לישראל לעסוק בתומ"צ כהוגן - מכיון שדוקא בימות המשיח יהי' "והיסורתי את לב האבן מבשרכם" (יחזקאל לו, כו. הביאו הרמב"ם בהל' תשובה שם).

27) שעפ"ז מוכן בפשטות מה שמגדרי ומצות המלך הוא שנלחם מלחמות ה' (כברמב"ם שם פ"א ה"ח. ספ"ד. ולהעיר שההלכות נקראו "הל' מלכים ומלחמותיהם"¹), וגם זה ש"אין המלך נלחם תחלה אלא מלחמת מצוה... זו מלחמת שבעה עממים ומלחמת עמלק ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם" (שם רפ"ה), שענינים אלו דוקא מונעים את ישראל מקיום התומ"צ. משא"כ מלחמת הרשות.

1) ראה לעיל הערה 1. ולהעיר שגם להדפוסים וכת"י שבכ"מ בהכתרת "ומלחמות" (לעיל שם), הרי בהקדמתו בסופה לפני שמפרט פרטי ההלכות בכל הדפוסים וכת"י "ודין המלך ומלחמותיו" (כנ"ל הערה 41), או ומלחמותיהם, ומלחמתו - ראה רמב"ם הנ"ל הערה 1.

וכן יש לפרש את דברי הרמב"ם לאח"ז (ה"ד) שמפרט התנאים הנדרשים בכדי לידע שהוא "בחזקת משיח" ו"משיח ודאי" - דמביא שם מעלות וענינים מסויימים דוקא (כנ"ל), מאחר וזהו מה שנוגע לגדרו של משיח:

דמכיון וענינו של משיח הוא, שלימות התורה והמצוות, אזי הסימן על אמיתתו הוא - באם ענינו בעצמו הוא

והנה לפ"ז "מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות" הם תוצאה מב' הענינים שכי' לפנ"ז: "ובונה המקדש (ובמילא "מקריבין קרבנות") ומקבץ נדחי ישראל" (ובמילא "עושין שמיטין ויובלות כו").

ואו"י מש"כ "חוזרים כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם" הוא מענין הא' שכתב "להחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה".

אב"צ צ"ע השייכות, שהרי לכאורה הכוונה ב"כל המשפטים" היינו התלויים בפנהדרין א' - ד' מיתות ועוד (ראה סנהדרין נא, ב. ובפרש"י שם ד"ה הלכתא) שחוזרין בביאת המשיח (ישע"א, א, כו). אבל ראה רדב"ז הל' סנהדרין פ"ד ה"ב "שהוא (משיח) יסמוך ב"ד הגדול"י. ולהעיר מרמב"ם שם פ"ב ה"ה "מלכי בית דוד כו' יושבין ודנים הם את העם". ולהעיר מקרית ספר הל' מלכים שם "ומחזיר כל המשפטים כמו שהיו קודם". וראה לשון הרמב"ם ספ"ד שם: שאין ממליכין מלך תחילה אלא "עשות משפט כו' שנאמר ושפטנו מלכנו כו'. ואכ"מ.

1) (א) להעיר שבא' מכת"י (אוקספורד 195) שהובא ברמב"ם הנ"ל (הערה 3) "מקודם שהיו מקריבין". ולפ"ז הרי זה פירוש ל"וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם (שהוא בזה ש) מקריבין קרבנות ועושין שמיטין כו", ולא ענין בפ"ע. ואולי כ"ה הפירוש גם לפי הגירסא שבדפוסים ורוב הכתי' "מקריבין קרבנות" (בלי ואו). ובב' כתי' (ברמב"ם הנ"ל שם) "ומקריבין" (בואו). וכ"ה בקרית ספר שם.

(ב) וראה לקו"ש ח"ט ע' 105 הערה 74. וש"נ.

קטלוהו" (סנהדרין צג, ב). ובנ"כ שם (מגדל עוז, כסף משנה, רדב"ז (בתירוץ שני), לח"מ) תירצו שאגדות חלוקות הן, כי באיכ"ר (עה"פ בלע ה' ולא חמל - ב, ב. וכ"ה בירושלמי תענית פ"ד ה"ה) איתא - דלא כבגמ' - שאומות העולם הרגוהו ולא חכמים, והרמב"ם פסק כדעה זו. ואף דאפוש מחלוקת לא מפשינן, ובפרט מחלוקת במציאות - מי הרג את בן כוזיבא?

י"ף דאין מחלוקת במציאות, לכו"ע (גם לדעת הגמ' והראב"ד) נהרג לפועל ע"י אומות העולם; ולכו"ע (גם להרמב"ם²) היו מחכמי הדור שסברו שאינו משיח, וכמו ר' יוחנן בן תורתא שאמר לר' עקיבא: "עקיבא יעלו עשבים בלחייך ועדיין בן דוד לא בא" (ירושלמי ואיכ"א שם) והם שלחו לבודקו אם הוא מורח ודאין, וכשראו שאינו מורח ודאין, ולפי דעתם (משא"כ לדעת רע"ק וכן פסק הרמב"ם) ה"ז סימן שאינו מלך המשיח. ומכיון שעשה מלחמות עם העמים לפי שחשב שהוא המלך המשיח אף שלא מורח ודאין (כי סבר כר"ע) נפלו רבים מבניו וכו' - יש לו דין רודף (ראה סנהדרין עג, א. וש"ג) שצריך להרגו. אבל בפועל אזה"ע הרגוהו. ובסגנון לשון הרדב"ז שם: ויש לפרש הא דאמרין בפרק חלק. כיון דחזויהו דלא מורח ודאין קטלוהו כלומר רפו ידיהם ממנו ובאו הגויים והרגוהו³.

ג) ומ"ש הרמב"ם (בהל' מלכים): "ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח" - עכצ"ל שכונת הרמב"ם היא רק שבתחילה "דימו" כל חכמי דורו שהוא משיח, אבל אח"כ כמה מהם הסיקו שאינו משיח (כמפורש בחז"ל, כבפנים ההערה), אלא שהרמב"ם לא פסק כמותם.

גם י"ל שהרמב"ם ס"ל שרוב חכמי ישראל, או עכ"פ "גדולי החכמים" (כלשונו בהל' תענית שם) סברו כרע"ק, ולכן כתב "כל". ולהעיר שבא' מכת"י הרמב"ם, הלשון "ודימו הוא וחכמי דורו", בלי תיבת "כל" (ע"ד לשונו בהל' תענית שם).

ד) ובתשובות הרמב"ם פאר הדור ט"י וכה (אמשטרדם תקכ"ה. לבוב תרי"ט. וכן בתשובות הרמב"ם לפסיא תרי"ט סוף ח"א) - תשובות וחידושים מרב סעדי' אבן דנאן: ורז"ל אמרו בסנהדרין פ"ח שחכמי ישראל הרגוהו על שאמר שהוא משיח והוא לא ה' מזרע דוד. ומחלוקת הרמב"ם והראב"ד בזה היא: לשיטת

מחכמי משנה ה' והוא ה' נושא כליו של בן כוזיבא המלך³, והוא ה' אומר עליו שהוא המלך המשיח. . ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת".

ולאח"ז מוסיף: "ועיקר הדברים ככה הם, שהתורה הזאת חוקי' ומשפטי' לעולם ולעולמי עולמים, ואין מוסיפין עליהם ולא גורעים מהם [וכל' המוסיף

הרמב"ם (ע"פ דעת רע"ק) שמישח אינו צריך לעשות אותות ומופתים - הרי פשוט שנהרג לא מחמת שלא ה' מורח ודאין, שהרי גם מופת זה אינו צריך להראות (בתחילת ביאתו). ולכן כתב "שנהרג בעונות". והראב"ד שפוסק (ע"פ הגמ' סנהדרין דעת ר"י בן תורתא) שמישח צריך לעשות אותות ומופתים מיד בתחילת התגלותו - ס"ל שנהרג מחמת שלא ה' מורח ודאין, ואע"פ שבפועל הרגוהו אזה"ע, גברא קטילא (ע"י פסק ב"ד) קטלו (כרדב"ז לעיל) ואולי יתירה מזה - כשאין ב"ד יכולים לקיים עונש שפסקו מקיימין אותו ע"י אחר (טורשו"ע חו"מ ס"ב ובנ"כ שם) - משא"כ להרדב"ז דקשה מגט, שאם הגוים מעצמן אנסוהו עד שכתב הואיל והדין נותן שיכתוב הרי זה גט פסול" אף שלא בטל (רמב"ם הל' גירושין ספ"ב).

3) המקור ע"ז - וכן מקור ההיתר לחכם גדול (רב מובהק דכל הדור ופרנס דכל הדור - ספרי ס"פ ברכה) - להיות נושא כלים - הרי יתירה מזו הנהגת דוד המלך (ש"א טז, כא). ולהעיר שה"ז מלחמת הצלה דכל ישראל ואה"ק כו', וקרוב לומר שהי' פקו"ג בגוף המלחמה לבטל (הגזירות ו) הריגות שיהיו כמה בניי בחיים¹.

4) כ"ה בכת"י הרמב"ם ודפוסים שלא שלטה בהם בקורת הצנזור (רומי רמ. שונציא רנ. קושטא רסט. ווינציאה רפד. שי -) (ברגד"ן). שיא (יושטיניאן)) ונשמט בדפוסים שלפנינו. "נוסח מלא בלתי מצונזר

ה) דאך כסי"מ, דהא דאמרו בפרק חלק אתיא דלא כשמואל כו' ורבינו טובר כשמואל כו'.

ו) ולכן ה' נושא כליו, ולא משום שהי' אומר עליו שהוא המלך המשיח. ועפ"ז צ"ל דהמשך ל' הרמב"ם "והוא ה' אומר כו" ה"ז ענין נוסף.

עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד²² ליושנה לממשלה²³ הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות ככל מצותה²⁴ האמורה בתורה", דאין זה (רק) סיפור דברים מה יפעל משיח ומה יהי' בימיו, אלא זוהי הגדרת ענינו ע"פ הלכה:

ענינו וגדרו של משיח הוא - להחזיר "מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה". והיינו, שאין ענינו של משיח לשנות ויחדש דברים בעולם, אלא רק להחזיר את שלימות התורה והמצוה כפי שהי' ע"י מלכות דוד. וזהו ע"י פעולותיו - ש"בונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל", דע"י פעולות אלו "חוזרים כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם - מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה" - שזה (חזרת השמיטין והיובלות) קשור עם קיבוץ נדחי ישראל, כשכל ישראל יושבין על אדמתם²⁵.

22) כ"ה בדפוסים שלפנינו. ובכת"י ודפוסים הנ"ל (בהערה 3) "בית דוד".

23) בכת"י הנ"ל ודפוס רומי וקושטא הנ"ל "הממשלה". ושם ברמב"ם הנ"ל (הערה 3) מכת"י: בממשלה, ממשלה.

24) צ"ע "מצותה" - ל' יחיד. וברוב כת"י ברמב"ם הנ"ל (הערה 3) "מצותן (מצותם) האמורות (האמורה)".

25) ראה קרית ספר לרמב"ם שם [ושם הביא הכתוב הנאמר ביובל, אבל מוכח מכאן דהרמב"ם ס"ל דגם שמיטין "ככל מצותה האמורה בתורה" תלוי ב"מקבץ נדחי ישראל". וראה רמב"ם הל' שמיטה ויובל ספ"ב. וכידועה השק"ט בזה. ואכ"מ].

בפועל נתקיים זה ע"י דוד המלך, שהוא ה' מלך¹⁹ על כל ישראל (ישראל ויהודה), וכבש את א"י - שזהו גמר ושלימות המלחמות ("וה' הניח לו מכל אויביו" (ש"ב ז, א)); ועל ידו התחילו (ההכנות עכ"פ (ראה דה"א כח-כט) ל) בנין ביהמ"ק בירושלים ("ויאמר דוד זה הוא בית ה' גו'") (שם כב, א)²⁰ ובמילא ה' אפשר להיות קיום התורה והמצוות אז בשלימות.

ה

יבאר גדרו של מלך המשיח הוא כהגדרת מלך ישראל הנ"ל, להביא לשלימות התורה

ועפ"ז יש לבאר, דמה שהביא הרמב"ם את הל' מלך המשיח כחלק מהלכות מלכים²¹ (ובסיום ספרו היד), הוא מפני שס"ל שהגדר הנ"ל דמלך ישראל (שעל-ידו באה שלימות התורה והמצוה), זהו גם ענינו, גדרו ופעולתו של מלך המשיח.

וזוהי כוונת הרמב"ם בדבריו בפתיחת הלכות אלו (ריש פי"א): "המלך המשיח

19) ראה רמב"ם שם פ"א ה"ז: כיון שנמשח דוד זכה בכתר מלכות והרי המלכות כו'. שם ה"ט.

20) וראה סוטה ט, סע"א. וראה סמ"ג מ"ע קסג: זמן מצוה זו של בנין ביהמ"ח לא הגיעה עד ימי דוד. וראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 301 ואילך.

21) להעיר דבהכותרת לפרקים יא ויב דהל' מלכים בדפוס וינציאה רפד. שי - "הלכות מלכים ומלחמות ומלך המשיח".

והנה, מכך שבהלכה זו (וכן בכללות הפרק) מביא הרמב"ם רק פרטים מסויימים ממעלותיו של משיח, משא"כ מעלות רבות גדולות אחרות שנאמרו עליו (וכמו מה שהביא הרמב"ם גופי' במ"א (הל' תשובה פ"ט ה"ב): "בעל חכמה יהי' יותר משלמה, ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו") – מובן, שמעלות אלו המובאות כאן (דוקא) הם גדרו של וענינו של משיח, דלכך בעת שישנם בו ענינים אלו "הרי זה בחזקת משיח" ועד ש"אם עשה והצליח" – "הרי זה משיח בודאי".

ד

הסברת שיטת הרמב"ם בנוגע לכללות הגדר למלך ישראל

ויובן זה בהקדים הסברת שיטת הרמב"ם בנוגע לכללות הגדר דמלך ישראל:

דהנה, מה שהעמיד הרמב"ם את הלכות מלכים בסיום ספרו, תמוה הוא לכאורה. דהרי מצות מינוי מלך קודמת היא בסדר הזמנים, וכפי שכתב הרמב"ם (בריש הלכות אלו) "שלוש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ, למנות להם מלך כו' ולהכרית זרעו של עמלק כו' ולבנות בית הבחירה" – ולפ"ז, הו"ל לכתוב הלכות אלו הרבה קודם לכן¹⁶?

16) בהקדמת הרדב"ז לספר שופטים "לפי שדיניו הלכתא למשיחא". אבל צ"ע, כי: א) כמה הלכות לכאורה אינן הלכתא למשיחא (ראה ד"ר דונומא:

אלא י"ל, דבהעמידו הלכות אלו בסיום (והשלמת) ספרו היד – ספר ה"הלכות" (כדבריו בהקדמת הספר) – בא להדגיש ששלימות (קיום) התורה וההלכה נעשית בעת שישנו ענין המלכים¹⁷. וכפי שמובן גם בפשטות, ששלימות הקיום של כל מצוות והלכות התורה, הוא רק בעת שישנו מלך על כל ישראל, שעל-ידו תושלם המצוה דמלחמות ה'¹⁸ (להכרית זרעו של עמלק) והמצוה ד"לבנות בית הבחירה" – דאז דוקא שייך קיומם של כל הלכות ומצוות התורה.

פ"א ה"ח ואילך שלכאור' אינן שייכות לאחרי ביאת המשיח. (ב) מטעם זה גם ספר הח' והט' (ספר עבודה וקרבת) היו צ"ל בקירוב עכ"פ (לסיום ספרו.

1) ובנוגע לקרבת ה' אפ"ל בדוחק, כי לדעת הרמב"ם (הל' ביהב"ח פ"ו הט"ו. וראה שם פ"ב ה"ד) "מקריבין הקרבנות כולן אע"פ שאין שם בית בנוי". אבל בנוגע לביהמ"ק וכל השייך לזה אין לתרץ כן (ע"פ ב"ר ספס"ד. ראה מנ"ח מצוה צה), כי הרמב"ם כתב בהל' מלכים כאן (בריש הפרק ובסופו) דמשיח בונה מקדש (וראה הקדמתו לפיה"מ בנוגע למס' מדות. הל' ביהב"ח פ"א ה"ד). וידועה השקו"ט בזה. ואב"מ].

ואו"י י"ל: הרמב"ם בתחלת ספר היד (בי"מנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם) כתב "ספר ארבעה עשר: אכלול בו מצות שהם מסורין לסנהדרין כו' ודין המלך ומלחמותיו", ומכיון שהל' מלכים הן "דין המלך כו'" – מצות היחיד, לכן כתבו בסוף ספרו (אף שכמה הלכות שייכות לכ"א מישאל (ראה הל' מלכים פ"ה ה"ז ואילך)).

17) להעיר מסה"צ להרמב"ם מ"ע קעג (בתרגום ר' שלמה אבן איוב (הובא בהוצאת הר"ח העליר)): שצונו למנות עלינו מלך מישאל שיעמיד אמונתנו (אבל ראה תרגומו (העליר) ובסה"מ"צ לפנינו והוצאת הר"ח קאפח). ובהל' מלכים ספ"ד "ותהי' מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת כו'".

18) ראה רמב"ם הל' מלכים פ"א ה"ח. ספ"ד שם.

או גורע או שגילה פנים בתורה והוציא הדברים של מצותן מפשוטן, הרי זה ודאי בדאי ורשע ואפיקורוס].

והנה, מכך שכותב הרמב"ם ענין זה (ד"אין מוסיפין . . ולא גורעין" מדברי התורה) בהמשך לכך ששולל שאין מלך המשיח צריך לעשות "אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם" משמע לכאורה, שהאומר שמישיח צריך לעשות "אותות ומופתים" וכו', הוא מוסיף או גורע בזה מדברי התורה. ודורש זה ביאור – מה שייכות הענינים זה לזה?⁵

ובפרט, שמצינו לשיטת הרמב"ם בנוגע לנביא (הל' יסוה"ת רפ"י) ש"כל נביא שיעמוד לנו ויאמר שה' שלחו אינו צריך לעשות אות כאחד מאותות משה רבינו או כאותות אליהו ואלישע שיש בהם שינוי מנהגו של עולם, אלא האות שלו שיאמר דברים העתידים להיות בעולם ויאמנו דבריו" – דהגם שגם שם שולל עשיית "אות" . . שיש בהם שינוי מנהגו של עולם", אינו מסיים (כבנדר"ד) "שהתורה הזאת חוקי' ומשפטי' לעולם"; ולאידך, אומר שצריך הנביא להראות אות: "שיאמר דברים העתידים".

של פרק זה (פי"א מהל' מלכים) ע"פ כת"י ודפוסים ישנים בצירוף מבוא ושינויי נוסחאות" נדפס בסוף הרמב"ם דהוצאת פרדס (ירושלים). ושם גם צילומים מכמה כת"י דפרק זה. לקמן בפנים ובהערות צויינו (בעיקר) השינויים הנוגעים לנדוד"ד.

5) סיום הלשון שבהלכה שנשמט ע"י הצנזור וכל המוסיף כו' רשע ואפיקורס – כנראה הכוונה לאותו האיש. ועפ"ז מובן המשך הלשון בהלכה שלאחרי' (ראה לקו"ש ח"ח ע' 358, 361-2 בהערות). אבל לפי"ז – למה הוצרך לומר גם "ועיקר הדברים . . שהתורה כו' מהן".

ב

ידייק בכמה פרטים בראיות שמביא הרמב"ם לחיוב האמונה במשיח

ויובן זה בהקדים, דהנה בריש הפרק מאריך הרמב"ם בחיוב האמונה בביאת המשיח ובראיות לזה, וז"ל: וכל מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו. שהרי התורה העידה עליו שנאמר (נצבים ל, ג) "ושב ה' אלקיך את שבותך", (ומוסיף עוד ראי'): אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא בשני המשיחים – במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם, ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל [באחרונה]. ומאריך בביאור הכתובים דפר' בלעם, איזה מהם עוסקים בדוד המלך ואיזה במשיח.

והנה, מה שמוסיף הרמב"ם הראי' מפר' בלעם (ולא הסתפק בראי' שמביא קודם לכן "ושב ה"א גו'"), מובן דהוא מפני שבכתוב ד"ושב ה"א" נאמר רק בל"אות ענין הגאולה, משא"כ הא שיהי' זה ע"י משיח ("מאמין בו . . מחכה לביאתו"), אי"ז מוכח⁷ מכתוב זה⁸. ולכן מביא הראי' מפר' בלעם,

6) אבל בכת"י הנ"ל (הערה 3): "מיד בני עשו".
7) אבל להעיר שלשון הרמב"ם הוא "העידה ע"י".
8) להעיר מפרש"י סנהדרין (צט, א) ד"ה "אין להם

דשם הנבואה היא אודות משיח גופי'. אמנם מה שהביא בראי' מפר' בלעם גם הנבואה אודות דוד ("משיח הראשון")⁹, צריך ביאור מה שייך זה להראי' אודות האמונה בביאת המשיח¹⁰.

משיח לישראל, אלא הקב"ה ימלוך בעצמו ויגאלם לבדו". וראה שו"ת חת"ס יו"ד בסופו (סי' שנו). ושם: והאומר כדעת רבי הלל (שאינ משיח לישראל אלא הקב"ה יגאלם) הרי הוא כופר בכלל התורה.

9) ובפרט שמאריך בפירוש לשונות הכתובים, איזה מהם קאי על דוד ואיזה על משיח – "אראנו ולא עתה זה דוד אשורנו ולא קרוב זה מלך המשיח, דרך כוכב מיעקב זה דוד וגו'".

10) והי' די שיאמר "אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא במשיח (האחרון שעומד מבניו) שמושיע את ישראל". וכלשונו בפיה"מ פרק חלק יסוד הי"ב ומי שהסתפק בו כו' כפר בתורה שיעד בו בתורה בפירוש בפרשת בלעם ופרשת אתם נצבים (ועד"ז הוא בתרגום הר"י קאפאח).

ז) ופשיטא שאין לומר שזהו המדרש* היחידי שמצא הרמב"ם שמפרש הכתובים האלו על מלך המשיח, ולכן הביאו כצורתו (חצי הכתוב הראשון על דוד וכו') – כי א) פשוט שאעפ"כ אין דרך הרמב"ם להעתיק כ"ף פרטי הדברים שבמדרש, כ"א זה שנוגע לנדוד, ב) מצינו במדרשי חז"ל שגם חלק הראשון "דרך כוכב מיעקב" מפרשו במשיח (ראה ירושלמי תענית פ"ד ה"ה. דבר פ"א, כ. וראה ת"א ותיב"ע עה"פ. ועד"ז מפרש הרמב"ן עה"פ כל הכתובים על משיח. וראה דבריו בספר הגאולה (ע' רטו – בהוצאת שעוועל) מה שהשיג על הראב"ע בפרשתנו שפירשו על דוד) – וראה לח"מ לרמב"ם שם: ואולי הם מדרשים חלוקים – ג) ועוד ועיקר: הרמב"ם כאן אינו בא להביא ראיות ממדרשי חז"ל "שכל הספרים מלאים בדבר זה" (יותר מ"בדברי הנביאים" – לשון הרמב"ם שם ה"ב), כ"א **מהמפורש** בתורה ופשוטות הכתובים.

* ע"ד לשון הרמב"ם הוא בכחי (עה"פ) "על דרך המדרש". ועד"ז הוא במדרש הגדול עה"פ. וברמב"ן בספר הגאולה שם (מכלי הראיות של הכתובים). ועד"ז קצת במדרש אגדה (באכנר) עה"פ. וראה רלב"ג עה"פ.

ואף שהי' אפשר לכאר שהרמב"ם הביא זה בכדי לחזק האמונה בביאת המשיח – דע"י שיודעים שכבר הי' לעולמים "משיח הראשון" . שהושיע את ישראל מיד צריהם", הרי זה נותן חיזוק ותוקף להאמונה שגם לעתיד יבוא משיח צדקינו שיושיע את ישראל¹¹ [או באו"א, כפי שמבארים המפרשים (קרית ספר): דכיון ש"שני המשיחים" נאמרו באותה הנבואה, אזי כשם שנתקיים חלקה הראשון דהנבואה (אודות דוד) כן נתקיים חלקה האחר (אודות משיח)],

– הנה מובן שקשה לפרש שזהו לבדו הטעם (להבאת הראי' אודות דוד). דהרי אין כוונת הרמב"ם בראיות אלו להוכיח את ודאות ביאת המשיח, אלא – שביאתו היא דבר הכתוב בתורה, דלכן "מי שאינו מאמין בו" . מחכה לביאתו" ה"ה "כופר בתורה ובמשה רבינו". ולשם זה אין צורך כלל, לכאורה, בראי' אודות דוד¹².

11) וע"ד הוכחת חז"ל (סנהדרין צא, א) בנוגע לתחיית המתים: "דלא הווי חי, דהוי חי לא כ"ש".

12) עוד יש לדייק בלשון הרמב"ם: א) "בפרשת בלעם", והרי אין רכזו לציין המקור, וכמו שלא כתב בהפסוק שהקדים ושב ה"א, "שהרי נאמר בפרשת אתם נצבים", ב) הלשון "ושם נבא" למאי נפק"מ (ודוחק גדול לומר, כיון שמקדים "פרשת בלעם" צריך לכאר ד"שם נבא").

כ"אורה י"ל שהוסיף "ושם נבא"ת, בהתאם

ח) לכאורה י"ל באר"א (ועפ"ז מובן הצורך להוסיף ראי' זו אף בפרשת בלעם על משי"כ לפני"ז "שהרי התורה הנידה עליו" – דפ' נצבים), שבזה מוכיח שמוכרח להתקיים, כי ההבטחה של תורה יתכן שלא נתקיים שמא יגרום החטא (ברכות ד, א) משא"כ בנבואה שהנבואה לטובה אפילו על תנאי אינו חוזר (רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ה ה"ד) – ראה גו"א וישלח לב,

ג

ידייק בדברי הרמב"ם בדבר הסימנים לידע על אמיתות המשיח, דמזה אפשר למילף מהי שיטתו בהגדר דמשיח

ויש לכאר, דבאמת הראי' אודות דוד מוכרחת היא בכדי לכאר הגדר דביאת המשיח ופעולתו, ובמילא – במה היא חובת האמונה בו¹³, כדלקמן.

דהנה, בהמשך הענין (ה"ד) כתב הרמב"ם: "ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו כפי תורה שבכתב ושבועל פה ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה וילחם מלחמות ה', הרי זה בחזקת שהוא משיח. אם עשה והצליח (ונצח כל האומות שסביביו)¹⁴ ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל הרי זה משיח בודאי ויתקן¹⁵ את העולם כו'".

ח (ובגבורת ה' פ"ז).

למש"כ לפני"ז "כופר" . בתורה ובמשה רבינו", ע"ז ש"כופר" . בתורה" כ' "שהרי התורה העידה עליו כו'", וע"ז שכופר "במשה רבינו" כ' "אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא" (ולא "ואף בלעם נבא" (כבקרית ספר לרמב"ם שם)) וכונתו לנבואת משה (וכן משמע בפיה"מ אבות (פ"ד מ"ד) "וכן דוד כו' ושיעדו הש"י לנו ע"י משה רבינו והוא הכוכב אשר דרך מיעקב כמו שביארו רז"ל". ולהעיר משל"ה (פרשתנו ששב, ב) בפ"י הגמ' (ב"ב יד, ב) "משה כתב ספרו ופרשת בלעם". ולהעיר משו"ת חת"ס יו"ד שם), היינו שכופר בתורה ובנבואת משה (ונק' אפיקורוס וכופר) אף שגם תורה היא בכלל נבואת משה^ט (ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ח). ועפ"ז יתורץ לכאר ג"ז שהביא הראי' מערי מקלט בהלכה בפ"ע, כי זוהי ראי' נוספת מ**פברא** "ומעולם לא הי' דבר זה ולא צוה הקב"ה לתורה", ואינו שייך ל"כופר" . בתורה ובמשה רבינו". וגם מובן מה שכתב "בערי מקלט הוא אומר" ולא "בפרשת שופטים נאמר" וכיו"ב, להדגיש שאי"ז שייך לכופר בתורה כו'.

א"כ מובן שג"ז דוחק וא"כ"פ. וראה לקמן בפנים סי"א.

אבל נוסף ע"ז שכבר נת"ל (בפנים ט"ג) שהרמב"ם כאן לא בא להוכיח אמיתת הענין שבודאי יהי', כ"א איך שהוא "כופר בתורה ובמשה רבינו", וא"כ אין נוגע הענין דנבואה – הרי החילוק בין ההבטחה דאפשר שתתבטל שמא יגרום החטא לנבואה לטובה כו', מפרש הרמב"ם בהקדמתו לפיה"מ שהיינו החילוק במה שבין ה' לנביא עצמו (שבזה אפ"ל שיגרום החטא) לזה שיאמר ה' **להבטיח** לבני"א טובה בסתם, שבזה א"א שלא תתקיים ההבטחה,

וא"כ מובן שג"ז ש"התורה העידה עליו" בודאי תתקיים. ועצ"ע. – וראה לקו"ש חל"ז ע' 116-117 ובהערות שם.

ט) ראה פיה"מ פ' חלק יסוד השביעי ויסוד השמיני. ולהעיר מלשון הרמב"ם הל' יסוה"ת פ"ח ה"ג. שם פ"ט סה"א. ה"ד. ה"ה. נתבאר בארוכה בלקו"ש חי"ט ע' 177 ואילך.

י) ברמב"ם שם: "האומר שאין תורה מעם ה' כו' אם אמר משה אמרו מפי עצמו הרי זה כופר בתורה",

13) ראה להלן ריש פ"ב.

14) כ"ה בדפוסים וכת"י הנ"ל (הערה 3) ונשמט בדפוסים שלפנינו.

15) כ"ה בדפוסים שלפנינו. אבל בכת"י ודפוסים הנ"ל (בהערה 3) בא כאן קטע שנשמט "ואם לא הצליח כו'", והתיבות "ויתקן את העולם כו'" הן באמצע דבריו שם, "וכל הדברים האלו (של ישוע הנוצרי) ושל זה הישמעאלי" . אינן אלא ליישר דרך למלך המשיח ולתקן את העולם כולו כו'. וראה שם בסיום לשונו.

אף שבזה גם מכחיש נבואתו של משה רבינו, שזהו א' מהשלשה הנק' אפיקורסין (שברמב"ם לפני"ז), ומשמע שתלוי **במה** בא להכחיש, אף שהכופר בתורה בדרך ממילא מכחיש נבואתו של משה, לא נקרא עי"ז אפי' קורוס. ועצ"ע.